Vidriku parun

Rahvatükk 3 vaatuses

Andr. Särevi
dramatiseering A. Tammanni romaani järgi

K. K-ü. „TÖÖKOOLI“ KIRJASTUS
TALLINNAS — 1932

Firma J. Ratassepp'a trükk
Tallinnas — Lai t. 43

Tegelased:

Jaak — *Vidriku peremees*
Leena — *ta naine*
Kustas — *nende poeg*
Ripsiku Päss — *Vidriku popsnik-päevamees*
Maali — *ta naine*
Kiiveti Taavet — *teine Vidriku popsnik-päevamees*
Epp — *ta naine*
Lõmpsi Märt — *ümbruskonna rikkamaid peremehi*
Mõimaru Kaarel — *kiriku vöörmünder*
Tiltsi Madis — *ümbruskonna peremehi*
Liisi — *ta tütar*
Aljaku Juula — *naabertalu rikas peretütar*
Leenardi Mai — *selle valla perenaisi*
Parve Pärn — *ärimees ja hangeldaja linnas*

Aeg — *enne maailmasõda*
Koht — *Lõuna-Eesti*

Dekoratsioon:

Näitelava kujutab kõiges kolmes vaatuses Vidriku talu õue.

Paremal paistab nurk vanast viltuvajunud elumajast, mille lagunenud ukse kaudu pääseb õuest majja ja mille suitsust tuhmunud köögiaknast võib näha majast õue. Paremalt eest saab jalgvärava kaudu aeda ja sealt rehelasse. Pahemalt on näha armetut aidaseina, lagunenud aidatrepp ja uks aita. Tagapool — risti üle lava ulatuv võrdlemisi korralik lattaed, mille värava kaudu võib minna talust mööda viivale roobasteele. Aia ääres üksikuid põõsaid ja lillepuhmaid. Aida ääres sirelite varjus luitunud laud ja õuepinke. Tagaseinaks suvemaastik põldude, metsatukkade ja eemalt paistvate naabertaludega.

ESIMENE VAATUS.

On pühapäeva õhtupoolik ja Vidrikul peetakse simmanit. Peo puhuks on õu hästi puhtaks pühitud ja korda seatud. Elumaja uks ja aiaväravad on ehitud kaskedega. Samuti on pistetud paar kaske ka aidatrepile ülesseatud õllevaadi kaunistuseks.

Eesriide avanedes on lava tühi. Rehela poolt kostab lõbusat tantsumuusikat (harmoonik ja viiul), mis kestab lühikeste vaheaegadega ja lugusid vahetades vaatuse lõpuni. Mängitakse labajalavalssi: «Hiir hüppas, kass kargas. . .»

Taavet ja Päss:

Aastais mehed, simmani õllest pead juba hästi soojad, tantsivad eest paremalt aiaväravast sisse. Üksteise ümbert kinni hoides ja tööst kangeks jäänud jäsemetega veidraid hüppeid sooritades laulavad lavale jõudes vahvalt tantsumuusikale kaasa.

Päss hüppas, Taavet kargas,
vana parun lõi trummi.
Pops aknast välja,
nahkkaltsad jalga.

Taavet:

Õllevaadi juure tormates. Päss, kurrask!

Heidab seliti ja laseb kraanist õlut suhu joosta.

Päss:

Püüab üksinda edasi tantsida.

Päss hüppas, Päss kargas,
vana parun lõi trummi jne.

Taavet:

Õllevahust täispritsitud nägu pühkides. Päss, kurrask!

Päss:

Mes on?

Taavet:

Mes on?! Siia tule, sa Vidriku paruni pops ja palgasulane! Rebi kere siruli ja lükka lõuad pärani! Ja joo! . . . *Kraanist õlut sõbrale suhu lastes.* Peremees on keetnud ja peremees on annud, joo, pops, ja peereta! . . . *Keerab kraani hästi lahti ja laseb Pässul suu-silmad õlut täis.*

Päss:

Turtsub ja puristab. Sa-sa-sa, kurrask, keerasid liig pa-pa-palju!

Taavet:

Sa-sa-sa, kurrask, neelasid liig vä-vä-vähe!

Märt ja Kaarel:

Tulevad pahemalt roobasteed ja värava kaudu õue.

Märt:

Suure kõhu ja laia näoga vallavanema tüüp, võrratu hoopleja ja suurustaja. Kaarlile: Nojah! Eks näe nüüd, Mõimaru Kaarel — peremehel ainult päramine piuks veel pirisemas, aga popsid, need aitavad veel selle viimsegi natukese panna nahka. *Pässule ja Taavetile:* Noh, mis te, kuradid, praalite! Käige linapõllule!

Taavet:

Vidrikul on linakülv juba läbi, Lõmpsi peremees.

Päss:

Täna joome külvi lõpetust.

Märt:

Külvi lõpetust! Vidriku matuseid te joote, vaat' mis!

Taavet:

Matuseist pole peremees veel kõnelnud ühtigi.

Märt:

Küll ta juba varsti kõneleb kah! *Kaarlile:* Ei tule sel Vidriku Jaagul paremat pauku kui Ala-Vidriku omalgi.

Kaarel:

Pika pruuni habeme ja silmakirjaliku vagadusega vanamees. Ohkega: Jah, Ala-Vidriku oli läinud nädalal juba oksjonil.

Märt:

Läheb varsti ka see Jaagu Vidriku. Ei aita siin linad ega kedagi. *Asunud laua ääre ja võtnud taskust pudeli, joob ja ulatab siis Kaarlile.* Noh, viska, Kaarel! Meie võime veel võtta, meil pole veel pankrotti ja pristavit kukil! *Võtab taskust 6-kopikalise vorstijupi ja hakkab seda tähtsalt näsima.*

Kaarel:

Joob ja pühib suud. Jah, magus on ta, raibe, küll keelele ja libedasti läheb ta ka alla, aga ta viimne lõpp on sant ja paha!

Märt:

Pole häda, vöörmündri-saks, pole häda! Kui õpetaja-härra annab kirikus meile need napsud, mis meid õndsaks teevad, siis need tropid, mis meile aru alumisest otsast pähe põrutavad, need peame võtma juba ise! *Pässule ja Taavetile pudelit sirutades.* Noh, Vidriku paruni popsid, visake! Ega's peremees teile kangemat jooki ikka anna. Ainult seda va' õlle-virtsu. . .

Taavet:

Pudelit võttes. Aitäh, Lõmpsi peremees, ole meheks! *Joob.*

Märt:

Noh, kas on kange?

Taavet:

Kange ja magus! Tea, kas Pässule võibki

seda anda? Tal nõrk pea, ei kannata viimaks vallavanema napsu välja.

Märt:

Pole häda, las' aga proovib.

Päss:

Joob, läkastab ja pühib silmi. Oh sa raibe küll, silmad lõi kohe veriseks!

Märt:

Ühes teistega mõnusalt naerdes. Ja-ah! Ei vallavanema naps ole Vidriku paruni õllevirts!

Päss:

Eks Vidriku peremees annud täna ikka kangemat kah, oli teisel karjajaaku ja kristalitki...

Märt:

Soo-oh! Või kristalit kah!... No siis peab ju vana Jaak ikka tõesti Vidriku matuseid! Kuulda oli, et käinud läinud nädalal jälle linnas raha laenamas!

Kaarel:

Jah, eks pill tule ikka pika peo järele!

Märt:

Või mis, kurat, siin siis imestadagi: paruni moodi raha maailma pilduda ja lastele peenikest põlve valmistada — missugune talu sellele siis vastu paneb? Eks talle sai öeldud omal ajal küllalt, et ärgu jannaku selle laste kooli-

tamisega. Aga või siis vana Jaak seda uskus! Nüüd näeb ise! Kohake ilusasti poja-untsantsaka ja tütre-lipaka tagumikus ja ise loogerda mööda linna raha kerjamas.

Kaarel:

Laubachi kontorile olevat Vidrikult linad juba kahe aasta peale ette ära müüdud.

Märt:

Või on see mõne õige aruga inimese tegu: kõik nurmed ainult lina täis külida! Kust kuradist siis talu sõnnikut saab, kui ainult linu kasvatada! Ega's põllud ometi ole narrida!

Kaarel:

Narrid sina põldu ühe korra, narrib põld sind üheksa korda.

Märt:

Just. Aga kas vana Jaak sellest hoolis, tema muudkui külis lina ja koolitas lapsi. Nüüd näeb!

Taavet:

Aga eks ole ikka tore ka: nüüd poeg Venemaal kohtuhärra, tütar linnas inseneri proua.

Märt:

Tore?! Kas sa arvad, et mina ei oleks jõudnud oma poegi ülikooli ja tütreid gümnaasiumi saata? Küll oleksin. Aga näe, ühtki ei saatnud. Tervelt pool tosinat noori on Lõmpsi

Märdi kodus ja kõigil on seal ruumi rohkem kui vaja.

Päss:

Mis nüüd teist rääkida, eks teil ole üle valla kõige uhkem häärber ja ilusad suured toad! Miks teil siis ruumi ei peaks olema!

Märt:

Kurat, kas siis linnas litakaist puudust, et sinna neid peab saatma ka veel Vidrikult!

Taavet:

Aga Jaak ütleb, et ega's talust jatku mitmele lapsele. Tal ju Kustas veel kodu.

Märt:

Noh, on see siis mõne täismehe jutt?! Ons siis maal koduväi kohti ja peretütreid vähe, kuhu ka Vidriku Peeter oleks võinud oma tagumiku ankrusse lüüa?! Või poleks Laupas perepoegi, kes oleksid kõlvanud ka Vidriku Leidat rautama?! Inseneri proua! Kurat! Just kui insener seda asja toimetaks masinaga. *Tõuseb ja teeb käigu elumaja suunas.* Kus see pidu ja pitspall siin siis on, milleks kogu küla kokku kutsuti? Rehelas või kambris?

Taavet:

Mõlemal pool. Rehelas lüüakse tantsu, kambris võetakse napsu.

Märt:

Noh, eks läheme siis kaema, Kaarel, kuidas neid Vidriku matuseid seal peetakse.

Kaarel:

Jah, eks pea siis ikka minema, kutsutud nagu oleme. *Ühes Märdiga ära majja.*

Taavet:

Küll on ikka, kurrask, kõverust täis see Märt!

Päss:

Miks tas siis kõverust pole! Kadedusest puha!

Taavet:

Justkui ise ei teaks, kuipalju Jaagul võlga või kuipalju tal tuhandeid intressi peal.

Päss:

Eks ta ole Jaagu peale ikka sestsaadik veel vimmas, kui Jaagust kord oli juttu vallavanema kohale.

Taavet:

No muidugi. Kus ta seda suudab unustada.

Päss:

Julgeb ta aga niiviisi lärmata! Laseb enese veel kohtusse tirida: ega's Jaak nalja heida, kui kuulda saab!

Taavet:

Võta kinni, mis ta arvab, et oma suud ei valitse. Oleks endast veel meestki, et suurustada! Endal tütred seitsme küla peal litsi löömas — ja räägib veel linnalitakaist!

Päss:

Kes siis oma kärnu nuusutab, igaüks otsib ikka teise vistrikke.

Epp ja Maali:

Tulevad eest paremalt aiavärava kaudu.

Maali:

Tüse ja tüvekas popsinaine. Noh, on see vana Jaak aga täna hoos! Hässitab pillimehi ja kihutab tantsu! Pole mina teda varem veel sihukeses hoos näinud!

Epp:

Maalist kõhetum ja vanem, kuid hea suuvärgiga ja töörõõmus nagu viimanegi. On ka aastaid möödas, kui Vidrikul viimati simmanit peeti! Ei mäletagi hästi enam. Olin siis veel karjaplika.

Päss:

Eks vanasti, kui Vidrikul veel kodus lõkendasid Jaagu õed, alles lustiealised olid ta vennad ja ka ta ise, eks siis seda mürtsu siin ikka olnud. Siis peeti Vidrikul talguid ja simmaneid veel rohkemgi kui mõnes väljaküla talus.

Maali:

Küllap see tänane pillerkaaritamine siin ikka Kustase pärast on, ega muud.

Taavet:

Kas sa siis arvad, et vana Jaak nalja

pärast kihelkonna kokku käsutas või? Poisile on naist vaja ja selleks ka see pitspall täna.

Epp:

Ei mina küll usu, et sellest Kustasest saab naisevõtjat. Tukub nagu toius mööda nurki. Plikad teisel järel nagu haiged, aga tema ei tee väljagi.

Päss:

Ju ta siis ei leia kedagi, kes moka järgi.

Epp:

Moka järgi?! Mis sel Kiilase Maril siis viga on? Tüdruk nagu õun!

Taavet:

Turja ja tusaraid, rinda ja ribisid — kõike sel küllalt.

Epp:

Kõik kõned ja kursused läbi käinud. Nagu loodud perenaiseks peenemale kohale.

Maali:

Või mis sel Teearu Tiinalgi siis häda? Tööinimest teist niisugust otsida! Pehme loomuga veel pealegi.

Epp:

Või Auna Anna? Poisid igal pool teisel karjaga sabas, aga oota, et ligi laseb!

Taavet:

Hammast ja aru, rinda ja rusikat, kõike sel paraja päsmriga.

Epp:

Ajaks vanale Jaagulegi päitsed pähe, kui liiale läheb!

Maali:

Või jälle Tiltsi Liisi? Pole retsemat tüdrukut kogu kihelkonnas kui tema. Kasvult küll veidi tilluke ja kondilt raasike kitsake, aga...

Taavet:

Aga küll seda lahedust parajasse paika pandud temalegi. Olgu talu suur või väike — värav ikka värava laiune!

Epp:

Ja Aljaku Juula? Kõlbaks viimaks temagi. Olevat teine küll natuke kerge anniga, aga... kadedate keelte asi, mine sa usu seda igakord.

Taavet:

Või seal keegi juures olnud! Tea, kuidas teistegagi, või seda märga märki kuhugi mäele seatud! Jääb teda vargale, jääb teda võtjale!

Epp:

Jah, küll ikka leiaks ka Kustas mõne, aga poisist pole ju asja. Harva kui kuuled talt sõnakese, silmi — neid pole sõgedal nagu olemaski!

Maali:

Nokutab seina veeres või kükitab toanurgas nagu mõni tohmerjas!

Epp:

Nagu täna simmanilgi! Plotski suus, käed taskus, mokk töllis, nohiseb peale seina ääres. Üks tüdruk teise järele kihutab teisel silme alt mööda, üks seelikusaba teise järele tuulutab tantsutuhinal poisil ninaalust, mõni roosa reiski välgatab, aga ei midagi — Kustas ei näe värvi, Kustas ei tunne haisu, nagu poleks teisele, põrgulisele, suud-silmi ja luid-liikmeid loodudki.

Taavet:

Jah, veeks on muutunud tema soontes küll see kuulus Vidrikute veri! Aga mis Vidriku paruni popsidel sest, täna on pidu ja täna joome! *Laseb kannu õlut täis, joob ja pakub teistele.*

Leena ja Mai:

Tulevad majast.

Mai:

Aastais, aga siiski veel võrdlemisi ilus ja noorte poiste suhtes mitte just väga ükskõikne selle küla perenaine, lahmaka lamedusega. Noh, ega siis Vidriku perenaisel ometi ole mingit muret, millest kurta!

Leena:

Kõhetu kogu, kolletava ja kortsus näoga, käed ristamisi koos, silmis sihita pilk ja hääles

hell värin. Vastab tasasel naeratusel. Eks ole seda muret siin maailmas igaühel oma jagu, kallis Leenardi perenaine! Kuhu ta siis minulgi jääb!

Mai:

Heldeke, kel siis veel kiihkjamad hobused tallis ja andjamad lehmad laudas kui Vidrikul!? Priskemaid põrsaid ja villasemaid lambaid kui sinul, Leena, pole veel kuski nähtud. Tühjemaid sahvreid ja salvi kõik kohad täis — ja Vidriku perenaine kõneleb veel murest!

Leena:

Või siis varapuudus üksi on, mis muret teeb! Eks ole neid küllalt, kel pisut pungas, aga peas päikest nii, et jaga teistelegi!

Mai:

Tühi kõik! Peaasi ikka see, et kõhus ei jää kõhnaks. Mis muret sel ikka, kel kõik kohad külla täis?

Leena:

Ei küllaga veel küla tehta! Näe, kui palju peret sul endal kodus, sea noored pikemast lühemale ritta nagu oreli viled! Vidrikul aga ainult veel vanad ja minejad. . .

Mai:

Kelle süü, kelle süü! Ammu juba oleks aeg nooremaid juure sokutada.

Leena:

Kust neid ikka sokutada, kui pole sikutajaid?

Mai:

Või pole! Kes käseb Kustasega nii kaua kannatada!

Leena:

Sellest raipest nüüd midagi!

Epp:

Päris tõsi jah, perenaine. No on see küll üks. . .

Maali:

Praegu just vaatasime rehelas: teistel kõigil sehkeldamist ja mehkeldamist, tema aga muudkui kükitab nurgas ja nohiseb. . .

Epp:

Just nagu mõni kuuekümnene. . .

Taavet:

Mehel just nagu polekski seda õiget asja...

Mai:

Ühes teistega naeru kihistades. Malka kurjalevaimule, muud midagi!

Leena:

Naermist enne teisi lõpetades. Jah, ei temast vist küll saa midagi!

Epp:

Sihantsest nüüd. . . Tüdrukuid rehela täis, aga tema ei tee väljagi.

Maali:

Jääb teine, põrguline, vist siis ka veel norinal magama, kui mõni talle katsiratsi kaela kargab. . .

Epp:

Sisse anda midagi rajakule!

Leena:

Peaks mõni talle andma!

Mai:

Peaks andma jah! Ega sihantsest muidu saa! . . .

Maali:

Rõksi Krõõda käest vaja tuua! See nii mõnelegi toiusele elu sisse a'anud!

Päss:

Jooksurohuga või?

Epp:

Jooksurohuga neh! . . Tont teda teab, mis ta seal kokku keedab, aga perutama paneb poisi nii et lust.

Maali:

Nii nagu tõrkja õlle lööb käärima! Mässab

ja vahutab siin pärast nii, et ükski punn enam ei pea! . . .

Taavet:

Aga kui viimati põhja ä'ä põrutab!

Mai:

Teistega kaasa naerdes. Põhja?! . . . Eh, kuramused niisugused, nüüd hakkavad juba lorama!

Jaak:

Üle 60 aasta vana, juustes ja habemes juba tublisti halli, tööst ja rahklemisest veidi küüru surutud. Tuleb täis tuiskavat hoogu majast ja nähes Leenat: Näe, mammi-natuke, sina siin! Otsisin sind ikka kambrist. *Haarab Leenat käest.* Noh, tule nüüd, naisuke, ja teeme kah paar surka tuuri. Kõik tantsivad. . .

Mai:

Kas Kustas kah?

Jaak:

Ikka Kustas kah! Noh, tule ruttu, mammi!

Leena:

Mine sa metsa. . . ei tule mina! Ei tule! . . . Võta nooremaid! . . .

Jaak:

Tule nüüd, tule, ära punni! . . . *Tirib Leena eest paremale aiavärava kaudu ära.*

Mai:

Tea, kellega see Kustas seal siis tantsib?

Epp:

Vaja vaadata! *Tormab ühes Maie ja Maaliga aiavärava kaudu ära.*

Taavet:

Pässule õllekannu ulatades. Joo, vennas, ega sihukest lobi saa iga päev!

Päss:

Ega saa! *Joob.*

Märt:

Tuleb Kaarliga majast. Kadu näeb see Vidriku vana, selget kadu! Ei too need niidumasinad ja vedruäkked, seemendamisadrad ja külvimasinad talle rikkust tallu! Aina pankrotti, selget pankrotti!

Kaarel:

Nagu see uus reaskülvimasin! Ega's viljatera ometi ole kartul, et ta põllul peab reas olema.

Taavet:

Vidriku peremees uurib „Põllutöölehti“ ja eks seal olevat, et reaskülvimasinaga läheb vähem seemet.

Märt:

Aga mina ütlen, et see on ainult vabriku vigur ja muud midagi! Läheb vähem seemet!

Läheb vähem seemet, siis saab ka ju vähem vilja — see peaks ometi õige aruga inimesele olema selge!

Taavet:

Eks super ja toomasjahu aita jälle takka, kui seemet kasinamalt. Vidriku peremees paneb ju igale põllule ikka ka oma korra kunstsõnnikut.

Märt:

Ei aita siin kunstsõnnik ega miski. On see super ja toomasjahu samuti vabriku vigur ja pettus nagu need masinadki. Anna ikka põllule tublisti loomasitta, pole sul siis vaja sinna panna enam mingit kunstvärki.

Kaarel:

Minul, näe, rukis nii, et vaevalt jaksab kõrt kanda, aga pole ma talle pannud mingit superit ega kunstsõnnikut.

Aiast kostab järsku kilkeid, hääli ja naeru.

Kustas:

Umbes 35-a. töntsakas ja tüsedaturjaline poiss, Liisi süles, tormab aiaväravast sisse.

Mai:

Ühes Juula, Maali ja Epuga neile järele tormates. Tubli, Kustas, tubli!

Maali:

Vii voodi, vii voodi!

Epp:

Kõlgusesse, kõlgusesse!

Juula:

Umbes 24—25 a., rõugearmilise näoga. Anna musu, anna Liisile musu, Kustas!

Liisi:

Umbes 22—23 a. väikesekasvuline tüdruk, väga ilus ja terane. Lase lahti, Kustas kurivaim, lase lahti! Ära mässa! Kustas, kurivaim!

Kustas:

Asetab Liisi lauaveerele istuma ja — väike muie ning pisut punetustki näol — tahab tasakesi õueväravast välja libiseda.

Mai ja Juula:

Sosistavad kähku omavahel paar sõna, tormavad siis Kustasele kallale ja võtavad viimasel kätest kinni.

Juula:

Tule nüüd, Tiltsi Liisi!

Mai:

Me hoiame Kustase kinni!

Kustas:

Jätke järele, muidu läheb räbalasti!

Juula:

Pöörab Kustasel mõlemad käed selja taha ja hoiab neid kõvasti kinni. Läheb sul räbalasti

jah, ei sa nüüd pääse enam kuhugi. *Juulale.* Aljaku Juula, võta poisil püksinööbid lahti!

Juula:

Julgesti. Püksid maha jah! *Tekib rüselus, siis äkki Juula ja Mai kiljatavad ja põgenevad.*

Mai:

Kustasele rusikat näidates. Häbematu sihuke! *Hakkab Epule ja Maalile kähisevalt turtsudes ja irvitades seletama, mis juhtus.*

Märt:

Kustasele. Kas puudutasid Leenardi perenaisel ära või?

Kustas:

Suurustavalt. Küllap seal sattus kämbla ette Aljaku Juula omagi!

Juula:

Tiltsi Liisile itsitades juhtumist seletades, näost punane nagu vähi, kõigutab Kustasele rusikat. Oota sa, kurivaim! Küll me sulle veel näitame! *Liisaga õuevärava kaudu joostes ära.*

Mai:

Kustasele. Küll topime su mõnele veel pead pidi saba alla, siis näed!

Märt:

Ühes teistega jälle naerma pahvatades Kustasele. Küll sa siis ikka näed jah!

Jaak:

Tuleb ühes Madisega aiast ja asub vaadi juure tühja õllekannu täitma.

Märt:

Kuule, Vidriku vana, su Kustas on ju järsku õieti kangeks läinud — puudutas sõrmega Leenardi memmel kohe ära.

Mai:

Märdile rusikat näidates. Ära sa, Lõmpsi vana, lora seal ühti! . . . *Tormab eest paremale.*

Märt:

Jatkates. Ja Aljaku Juulat kõditas ka kämblaga kõhu alt!

Jaak:

Muheldes. Mis siis, mis siis! . . . Kui on pidu, siis olgu ka pidu! *Joob.*

Märt:

Sõbralikult. Just! Ja seepärast tule ka sina, vana Jaak, siia ja viska siit vallavanema pudelist üks mehine kärakas, aga ära larbi seal ainult seda va' õlle-virtsa!

Jaak:

Eh, kulub see tilgake sul seal endalegi ära! Mul aitab õllest küllalt! *Ulatab õllekannu Madisele.* Proovi, Tiltsi peremees!

Märt:

Mis, kurat! Kas arvad, et mul saab otsa või?! No tule ikka ja vahi enne. *Vinnab veel ka teise pudeli kangemat taskust välja.* Ega's vallavanemast inimene ometi või ühe pudeliga ringi käia! *Korgib pudeli lahti. Jaagule:* Noh, viska nüüd!

Jaak:

Ah, lase olla pealegi! Ma sest kangemast suurt ei hooligi!

Märt:

Noh, viska, viska!... Lepime ära, ega mina enam vallavanemaks taha! Järgmisel aastal saad sina endale kroonuraha kaela.

Jaak:

Pole mul seda kroonuraha vaja! Võid minu pärast veel teist kolm aega seda edasi kanda!

Märt:

Taarunud Jaagu kõrvale, sikutab teda käisest, peagu paluvalt: Noh võta nüüd, võta ainult suutäiski!

Jaak:

Tõrgub muiates vastu. Mine nüüd, mine ära kaugemale!

Märt:

Toh-hoo kurat! Või sul ei kõlba enam Laupa vallavanemaga ühest pudelist juua! Mis parun sina's oled?!

Jaak:

Parun jah, ikka parun!

Märt:

Keda Jaagu heatujuline rahu on vihale ajanad, võtab majesteetlikult sirge seisaku. Rinda ette ajades norivalt: Kus mul veel parun! Lontmaaker! Tahaksin teada, kui palju sul maad hinge taga õige on!

Madis, Kaarel ja teised:

Hirmul, sest teavad, et Jaak on kerge nokkimisest süttima ega mõista siis nalja.

Jaak:

Kõigi imestuseks väga rahulikult. Palju ikka, õige palju!

Märt:

Lõplikult vihane. Vähe! Kuradi vähe! Vaevalt pool popsi annab välja!

Jaak:

Siis pops-parun, mis muud!

Märt:

Pool pops-parunit! Pool, ja mitte karvavõrdki rohkem!

Jaak:

Just nagu sinagi!

Märt:

Just nagu minagi?! Kuradi . . .

Jaak:

Raasike paremgi kui sina.

Märt:

Võehh! *Naerma pahvatades ja Kaarlile silmi jõllitades.* No nüüd on kurat kantslis!

Jaak:

Kavala muigega. Võib olla ka, kes teda, raibet, teab! Vöörmünder vallavanemaga napsutavad, eks siis kuradilgi käi neelud!

Päss, Taavet ja teised:

Kihistavad naeru, kuid väga ettevaatlikult, sest ei või ju teada, mil hetkel ka Jaak saab vihaseks.

Märt:

Püüab korrata oma majesteetlikku sirgust, kuivõrd vindis pea ja vaaruvad jalad lubavad, ja asub tähtsa tõsidusega Jaagule nina alla. Ü-ütle mulle, miks sa mind narrid?

Jaak:

Ei narri!

Märt:

Jaak, ma ütlen: Sa narrid mind!

Jaak:]

Mine'nd ikka — pops, ja narrib vallavanemat!

Märt:

Ma ütlen: Sa narrid mind, Jaak!

Jaak:

Ära siis sellepärast piiksu nii heledalt, ma kuulen tasematki!

Märt:

Miks sa mind sõimad?

Jaak:

Heldeke, kuidas ma's sind sõiman?

Märt:

Jaak, kuule. . . Vaata mulle otsa!

Jaak:

Ei ma seda küll julge!

Märt:

Põrutab rusikaga vastu lauda. Jaak, kurat, vaata mulle otsa!

Jaak:

Noomivalt vaigistades. Ära siis sellepärast laudu lõhu. Klopi parem mind, kui himu hakkab!

Märt:

Hakkab himu jah! Hirmsasti hakkab himu, kui sa mulle otsa ei vaata!

Jaak:

Sõge säh, kunas's pops on ennem tohtinud vallavanemale otsa vaadata?

Märt:

Aga minule tohid!

Jaak:

Ma veel ju koguni ainult pool popsi. . .

Märt:

Just! Pool jah! Pool popsi sa oled ja mitte tolligi rohkem! Läbi ja lõhki oled sa ainult pool popsi, aga mitte kellegi parun!

Jaak:

Parun ikka raasike ka!

Märt:

Ei ole, ma ütlen!

Jaak:

Raasike ikka olen!

Märt:

Ei ole, kuuled!

Jaak:

Raasike ikka!

Märt:

Ägedalt. Kuule, Jaak! Ega muidu ikka saa — jumala ja kuradi nimel — tule kaklema!

Jaak:

Ikka rahulikult. Mine'nd ikka, kunas pops enne vallavanemaga on kaklema hakanud! Pops pistab plehku! *Läheb aiavärava poole.*

Märt:

Talle järele karjudes: Kuule, Vidriku Jaak! Sina tee, mis sa tahad, ja räägi, mis sa tahad, aga minu kõrval sa oled pops! Ja kui minul sinu peale on süda täis, siis pead sa hakkama minuga kaklema!

Jaak:

Aga kui ma ei hakka?

Märt:

Siis hakkan mina! . . *Häält kõrgendades.* Kuule, Jaak, seleta siis õige kord rahva ees, kui palju sul päris maad on.

Jaak:

Palju ikka!

Märt:

Vähe! . . . Kuradi vähe! Minu kõrval on sul vähe! Minul on üheksakümmend tiinu, aga sinul on ainult kuuskümmend! Ainult kuuskümmend jah, ja mitte tolligi rohkem! Ah sa arvasid vist, et ma ei tea? Toh-hoo kurat, mees, kes kolmandat aega Laupas vallavanem, ei tea, kui palju on Vidriku pops-parunil põldu!

Jaak:

Paistab küll, et nagu hästi ei tea.

Märt:

Soo-oh, või hakkad veel salgama? Kurat! Kümme rubla iga tiinu eest, mis ma ei tea! Kas kuuled? Kümme rubla!

Jaak:

Kümme rubla?

Märt:

Kümme rubla jah! Ja nüüd tee selgeks, et ma ei tea! Tee selgeks! Näe . . .

Jaak:

Mis ma muidu teen, sul pole nõndapalju raha!

Märt:

Sunniku saatan! Või minul pole raha! Kurat! Vaata enne, mis see on! *Keerutab kämbla vahel oma hallist seemisnahast kaugast.* Kas tunned, mis see on, äh!

Jaak:

Tunnen küll.

Märt:

Tunned?! Ja mis sa nüüd ütled?

Jaak:

Mis ma ütlen?! Ega muud kui et teeme siis pealegi asjad klaariks, kui sa seda nii kangesti tahad.

Märt:

Tahan?! Ma nõuan seda!

Jaak:

Aga jääb nii: kümme rubla tiinu pealt!

Märt:

Igal kellaajal: jääb nii! Või tahad mind veel hirmutada ka, saatana sunnik!

Jaak:

Ja rahakott jäägu seniks Tiltsi peremehe kätte, et sa parajal ajal oma kopikatega plehku ei pistaks.

Märt:

Julgelt. Olgu! Rahakott jääb Tiltsi Madise kätte! *Annab koti Madisele.* Las' võtab ja maksab ka, aga sina näita enne oma maa välja!

Jaak:

Tehtud. Anna käsi! . . . Kes lööb lahti?

Märt:

Rõhutades. Tiltsi peremees lööb lahti ja teised olgu tunnistajad!

Madis:

Avab käed. Noh!

Jaak:

Kiiresti ära majja.

Kaarel:

Märdile. Sinul on õigus! Vidriku ei ole kriipsugi suurem kui kuuskümmend.

Märt:

Selge, et ei ole. Seda tean ma ise väga hästi!

Jaak:

Tuleb majast, võtab käes olevast läikivast plekktorust talu paberid välja ja ulatab need Madisele. Noh, Madis, uuri nüüd ja teata tõtt!

Madis:

Uurib pabereid ja siis pineva pausi järele: Ja-ah . . . ei aita siin miski, Lõmpsi peremees on kolmkümmend kuus kümnerublalist kaotanud!

Märt:

Ära sa seal soni midagi!

Madis:

Polegi siin sonida midagi: üleeile oleks sul veel õigus olnud, aga täna on juba hilja.

Märt:

Mis kuradi hilja?! *Ärevuses samuti nagu teisedki.*

Madis:

Hilja mis hilja! Eilsest päevast on Vidriku Jaak mitte üksi Vidriku, vaid ka Ala-Vidriku peremees!

Märt:

Umbusklikult ja natuke ehmunud tooniga tõttab pabereid uurima. Kus, kurat, see seisab?!

Madis:

Ametlikes pabereis. *Nihutab paberid Märdile nina alla.*

Kõik:

Suuresti üllatatud.

Märt:

Paberid läbi vaadanud. Sa elune saatan!

Jaak:

Noh, Märt, ise oled kolmandat aega vallavanem, aga lased end nii koledal kombel lokkida!

Märt:

Mis, kurat?! Ah sa arvad, et see raha Lõmpsi Märdile midagi tähendab?! Madis, lao kolmkümmend kuus kümnerublalist lauale!

Madis:

Pole parata, pole midagi parata! *Loeb.* Üks, kaks, kolm . . .

Päss:

Müksab Taavetit, vaikse ohkega: Mõtle ometi, kolmkümmend kuus kümnerublalist!

Taavet:

Samasuguse ohkega: Jah, kolmsada kuuskümmend rubla!

Madis:

Rahalugemist lõpetades. Kolmkümmend kuus! *Kordab.* Kolmkümmend kuus kümnerublalist! *Ulatab raha Jaagule.* Olge hea, Vidriku peremees!

Jaak:

Tänan! *Võtab raha vastu ja, jättes kaks kümnerublalist näppude vahele, paneb tasku.* Nii, selle paneme tasku ja selle saad sina, Taavet, enda kätte. *Ulatab kaks kümnerublalist Taavetile.* Sellega jooksed sa nüüd kohe rehelasse ja kuulutad kogu simmanirahvale, et Vidriku Jaak, võid ka ütelda: Vidriku parun, võitis Lõmpsi Märdilt, kes Laupas on juba kolmandat aega vallavanem, kihlveoga 360 rubla, sest Lõmpsi Märt ei teadnud, kui palju Vidriku parunil on põldu. Ja siis pasunda edasi, et need kaks kümnerublalist andis Vidriku peremees oma võidurahast sinu kätte, käskis sind joosta kiiresti kõrtsi juure ja sealt selle raha eest simmanirahvale tuua veel õlut ja viina, et kes seni küllalt ei ole saanud, see saab nüüd veel, ja et igamees võib ennast julgesti ninali juua, sest Vidrikul on põhku ja paiku puhkamiseks laialt!

Taavet:

Tujus. Saab tehtud, peremees! *Jookseb aiavärava kaudu ära.*

Märt ja Kaarel:

Hiilivad vaikselt ja löödult minema.

Päss:

Tujus nagu Taavetki. Ai, kurask, no nüüd tulevad pulmad!

Maali:

Noh, kui Vidrikul kord pulmad tulevad,

siis sa, vanamees, alles näed, kuidas pulmi peetakse!

Jaak:

Ajab Madisega tasa juttu, popsib piipu, rüüpab õlut, aga kuulab siiski poole kõrvaga ka popside juttu. Viimased muidugi selleks räägivadki, et peremees ja Kustas neid kuuleksid.

Maali:

Asjata see meie noorperemees nii kaua viivitabki. Ammu oleks aeg võtta naine.

Päss:

Ega's see pole niisama ka, et muudkui võta aga!

Epp:

Või veel! Kas siis Kustasel tahtjaid vähe?! Jalaga segada!

Päss:

Tahtjaid küll, aga ega's pole ka ükskõik, kes või kellega.

Epp:

Mis seal's ikka? Või Vidrikul endal vara vähe, et mujalt veel vaja juure otsida! Pole siia muud vaja kui ainult perenaist.

Päss:

Eks anna seegi valida.

Epp:

On oma, läheb valimatagi, pole oma, ei aita siis valiminegi!

Maali:

Näe, Roosna Rein valis: nuusutas üht, nuusutas teist, kuni endal nelikümmend viis juba turjal. Sai siis viimaks selle kõige paremaga hakkama, aga säh sulle: upitavad ja upitavad nüüd juba mitmendat aastat, aga peenikest peret, näe, mitte kuski. Võta nüüd pärija kust tahad, oma naine on aher!

Päss:

Mis tal's on, umbne või?

Maali:

Eks sa mine küsi talt.

Epp:

Enese ära ajanud, mis muud!

Maali:

Kustasele. Ei tea, mis noorperemees ise sellest arvab?

Kustas:

Kes kogu aja pläru imedes seina ääres istus, tõustes: Roosna Reinu naisest või?

Maali:

Ei, mis nüüd sellest. Eks ikka oma kodukanast.

Kustas:

Laseb lirtsu hammaste vahelt ja rüüpab õlut.

Epp:

Eks noorel peremehel ole nüüd valimist palju. Kõik ju nagu äksid — üks virkjam kui teine.

Maali:

Jah, keda sa võtad või keda jätad.

Epp:

Tiltsi Liisile ikka nagu visati natuke rohkem silma . . . mine tea. *Vaatab paljutähendavalt Kustase poole.*

Madis:

Tõuseb. Vaja vaadata, mis see simmanirahvas ka teeb. *Ära aeda.*

Jaak:

Vaatab hetke Madisele järele, siis saadab põgusa pilgu Epule ja Kustasele, ja taibates, milles asi, rüüpab närvlikult õlut.

Päss:

Nähes, et see jutt peremehele ei meeldi. Ei sellest Tiltsi Liisist vist küll Vidrikule perenaist saa, liig pisike!

Maali:

Aga hea hing teisel. Mõnikord, näe, pool tosinat poisse kallal, aga kõik lahmib kordamööda läbi!

Päss:

Nähes, et Jaak närvitseb. Hing?! ... Ei tea, mis selle palja hingega teha, kui pole pära! ...

Maali:

Või jälle! Ega sinu silm vist muud seletagi kui pära!

Päss:

Pilguga jälle peremehelt toetust otsides. Seletab muudki, aga perenaisel peab ikka kõigepealt pära olema. Vaat' Aljaku Juula, see juba läheks: mööda teist eest või vaata tagant, igal pool tükk tüsedat varuks.

Jaak:

Tõuseb järsku, nagu oleks teda nõelatud, üles, ja Kustast pilguga riivates Pässu poole: Kustasest teil nüüd mõnd naisevõtjat! Kui köidaks talle hiire sabapidi otsa, võib-olla see ehk veaks teda kuhugi! *Aia kaudu ära.*

Kustas:

Kellele õlu järsku kurku läheb, turtsub ning puristab ja lahkub majja.

Maali:

Kui peremees ja Kustas lahkunud. Küllap vist ikka seal Aljaku pool see lugu leos ongi! Miks vana Jaak muidu nii imelikult püsti kargas ja minema pistis, kui Juulast juttu tuli.

Päss:

Muidugi, kas sina, lollakas, siis veel sellest aru ei saanud? Aljaku Vidrikule ju piirikrunt ja Juula Aljaku ainus tütar.

Epp:

Aga Juula ju sihuke lõhvard ja inetu kah.

Päss:

Mis sellest? Egas Jaagule ole vaja Juulat, Jaagule on vaja Aljaku talu.

Epp:

Vidriku, Ala-Vidriku ja Aljaku — Issand, see on ju siis juba paras karjamõis!

Päss:

Seda just Jaagule vaja ongi. Temast peab saama mõisnik nagu Laupa parungi — kas sa siis seda veel ei tea?!

Maali:

Mine usu sa nüüd seda rahva lori jah!

Päss:

Ei ole see sugugi ainult rahva lori! Küll ma tean! Poleks saatnud Jaak ühti poega ülikooli ja tütart gümnaasiumi, kui ka Laupa paruni lapsed seal poleks käinud! Ei oleks ka Jaak kaapinud ja korjanud, et osta Ala-Vidriku — kui ta parunile poleks tahtnud näidata. Ja küllap tal nüüd on ka Aljakuga oma plaanid.

Epp:

Mis jonni ta's selle paruniga nii ajab?

Maali:

Ah, kuule sa nüüd vana Pässu lori.

Päss:

Pole see sugugi ainult lori. Tean seda lugu selgesti, kuigi Jaak seda vist veel ühelegi inimesele hinganud ei ole.

Maali:

Ja kust sina siis seda tead?

Päss:

See on minu asi, aga ma tean.

Epp:

Mis lugu see sihuke siis on?

Päss:

Ega see olegi õieti igaühele ütlemiseks, aga kui lubad, et edasi ei plära, siis võin ju natuke ikka kõnelda ka.

Epp:

Mine'nd, kus siis mina seda edasi plärama lähen!

Päss:

Või kui lähedki, ega's keegi sind usu. Rahvas teab ainult, et Vidriku peremees on uhke

ja auahne, ja seepärast sõimatakse teda Vidriku paruniks. Rohkem rahvas ei tahagi teada. Aga asi pole sugugi nii.

Epp:

Ja kuidas ta siis on?

Päss:

Lugu on nii, et Vidriku Jaak pole sugugi uhke ega auahne, vaid ta tahab tõesti saada paruniks ja kohe päris tõeliseks paruniks.

Epp:

Päris paruniks kohe?!

Päss:

Noh jah, see tähendab: mõisnikuks. Asi juhtunud nii: kui Jaak olnud alles 12-aastane, võtnud isa teda kord mõisa kaasa. Väike Jaak jäänud mõisa õue ootama, ja sel ajal, kui isa häärberis vana paruniga juttu ajanud, virutanud ta seal noore paruni koerarakitsa jalaga pikali. See raibe ajanud talle nimelt hammastega sääre külge. Eks noorparun näinud seda jälle pealt, karanud kraps juure ja virutanud Jaagule rusikaga näkku. Sõnadest, mis parunipoeg karjunud, jäänud Jaagule meele ainult „kuradi mats-molkus" ja „lurjus"! — Kui väike Jaak siis hoobist toibunud ja pargi siledal teerajal jälle ennast püsti ajanud, tahtnud ta kohe ka parunipojale kallale karata ja sellele poisinolgile näidata, mis tähendab Vidriku noort peremeest lüüa . . . Aga kui ta parajasti hoo-

biks hoogu võtnud, haaranud isa ta õlast ja käratanud enesega üheskoos koju. Nii jäänudki parunipojale hoop andmata ja sõim tasumata.

Epp:

Kes see noorparun siis oli, kas praegune Laupa parun või?

Päss:

No-jah, ja sellele nüüd Jaak tahabki näidata, mis üks „mats-molkus" ja „lurjus" võib.

Taavet:

Aiaväravale ilmudes. Hei, Vidriku popsid ja popsinaised, tulge nüüd! Värsked viinad on kohal!

Päss:

Tõustes. Juba nii kähku käisid ära?!

Taavet:

Ikka kähku! Ikka kähku! *Kiiresti ära.*

Päss:

Noh, naised, läheme siis! *Aiavärava kaudu ära.*

Naised:

Samuti.

Lava taga simmanirahva laul: „Elagu kõrgest', elagu kõrgest', Vidriku Jaak meil elagu!"

Eesriie.

TEINE VAATUS.

Eelmise vaatuse sündmustest on möödunud aasta.

Pühapäeva pärastlõuna.

Jaak:

Istub laua ääres, prillid ninal, ja uurib „Põllutöölehte“.

Kaarel:

Kirikurõivais, aukartust äratavas suuruses kuldristiga lauluraamat käes, tuleb roobasteed ja värava kaudu õue. Tere, Vidriku peremees! Tervisi kiriku poolt!

Jaak:

Mõnusas tujus, aga Kaarlit nähes teeb siiski tõsise näo ja ütleb haugutavalt: Tere, tere! Või tuled jumalaorjuselt jälle. . .

Kaarel:

Eks vöörmündri amet kohusta. . . ja kirikuteed, eks seda pea ikka õige ristiinimene käima. *Leiab istme.* Lootsin Vidriku peremeestki täna kiriku juures näha, aga ei olnud sind ühtigi.

Jaak:

Polnud mul täna aega jumalaorjuseks, kodus oli orjust rohkem vaja! Panime enne lõunat heinu küüni. . .

Kaarel:

Oled sina ikka maias selle vara peale, mida koi sööb ja rooste rikub!

Jaak:

Ei saa teisiti, kallis Mõimaru peremees, mitte ei saa! Näed isegi: Lõmpsi Märt kuulutab kõrtsis ja Mõimaru peremees pasundab kiriku juures, et ikka Vidriku parunil on viimne häda, tuleb lõpp ja pankrott! Eks ma siis hädaga katsu nüüd veel päästa, mis päästa saab.

Kaarel:

Ära siis nüüd sellepärast kohe jälle kurja, kallis Jaak! Ei ole mina veel annud oma suulaele meelevalda pattu teha! Ei, pai peremees, ei ole mina sinust halba rääkinud! Langegu mu saps õlast ja murdugu mu käsivars õlanukist saadik, kui mina oleksin sinu pankrotist lausunud sõna!

Jaak:

Tigeda naeratusega. Noh, hea küll, hea küll! Ütle siis parem juba, milleks see pastori-härra sind täna jälle Vidrikule käsutas! Kas jälle noomima, et ma harva kirikus käin, või hurjutama, et ma oma lapsi koolitasin?!

Kaarel:

Ei, kallis Vidriku peremees, ei saatnud õpetaja-härra mind sind noomima ega ole Wackeri-härra mind käskinud sind ka hurjutada. Astusin niisama mööda minnes sisse, et pisut jalgu puhata ja sõna juttu puhuda . . .

Jaak!

Varjatud umbusuga. So-ohh?!

Kaarel:

Rätikuga näolt higi pühkides ja juttu teisele ainele juhtides. Palav ilm täna!

Jaak:

Jah, päris põuale kipub minema. Oleksid võinud Wackeri-härrale rääkida, et ta täna kirikus rahvaga kärkides vanalt Jumalalt ka portsu vihma oleks välja kärkinud. Põud teeb viimaks põldudele rohkem liiga kui vana kuri jumalalastele!

Kaarel:

Ei pane torget tähele ja algab magusa saladusega jälle uut juttu. Noh, kas on ikka tõsi või, et Vidrikult varsti on pulmi loota?

Jaak:

Suuri silmi tehes. Vidrikult pulmi? Missugune ingel siis seda sulle jälle ilmutas?

Kaarel:

Taipab, et selles sihis juttu jatkates pääseb

Jaagu juures kõige kergemini eesmärgile. Ah, mis sa, kallis peremees, nüüd kohe jälle nende inglitega! Eks külarahvas tee juba ammu kõla...

Jaak:

Soo-oh? Ei tea, keda see külarahvas siis siia Vidrikule õige valmis on valinud?

Kaarel:

Mõnusalt. Näe, nüüd teeb näo, nagu ise ei teakski. Aljaku Juulal olevat ju uus kleitki juba valmis, millega Vidriku Kustasega lugemisele sõidab.

Jaak:

Plahvatab suure häälega naerma, siis tooniga, milles on imestust, rõõmu ja hurjutust segamini. Vöörmündri-härra, vöörmündri-härra, kas sa ei tea, mis ütles apostel Paulus juba 2000 aasta eest? „Aga põlga ära ülemeelsed ja tühjad vananaiste jutud!“

Kaarel:

Noh, eks Lõmpsi Märdil ole ikka nüüd vesi ahjus küll, kui kuuleb, et Vidriku Kustas läheb Aljakule koduväiks! Tema sokutas sinna ju ikka oma poega.

Jaak:

Kas sul ei ole siis ka kahju, et Lõmpsi Sass Aljakule ei saa? Oled ju Lõmpsi Märdile ikka nii südamesõber ja sabarakk.

Kaarel:

Ei pane Jaagu pisteid tähele. Jah, eks sinul, Jaak, ole ikka küll uhke, kui Aljaku Juula Kustase kosjad vastu võtab! Mõtle ometi: Vidriku, Ala-Vidriku, Aljaku — kõik ühte krunti. See on ju mõis, päris mõis kohe! Wackeri-härragi täna kiriku juures imestas, et mis sa ometi sihukese hulga maaga teed!

Jaak:

Taipab, et Kaarel siiski on jälle pastori nuuskurina väljas; pikkamisi tõusva vihaga: Ah nii... Või siis nuuskimisreisil nagu alati!... Või pastori-härra saatis sind välja luurama, mis ma nii palju maaga teen! *Üles karates ja kärgatades:* Mis teeb siis pastori-härra nii palju maaga?! Mis teeb nii palju maaga Laupa parun?!

Kaarel:

Tõusis kohkudes ja põgeneb värava kaudu minema.

Jaak:

Talle väravalt järele karjudes: Ütle oma pastori-härrale ja las' kuulutab see siis ka paruni-härrale: Vidriku Jaak tahab saada paruniks!! Mõisnikuks!!! *Pöörab väravast tagasi.* Milline jõhkrus inimesel ühe pastori, ühe paruni käsilase, käsutusel tulla küsima, mis teen mina oma maaga!! *Istub laua ääre, meele tuleb Kaarli jutt Aljaku Juulast ja viha annab järele.*

Kustas:

Tuleb toast ja hakkab aia ääres saapaid harjama.

Leena:

Tuleb pikkamisi jalutades aiast, Kustasele: Noh, kuhu siis sina nüüd minema ehid?

Kustas:

Niisama. Eks vaatan korraks kõrtsi poole ja . . .

Leena:

Heatahtlikult torisedes. Kõrtsi juure jah! Kiriku ei lähe, aga kõrtsi juure küll!

Kustas:

Ei tea, mis sitta sinna kiriku juure . . .

Jaak:

Mõnusalt. Ma mõtlen ikka seda kurjavaimu külarahvast. Ära teavad sedagi, et meie Kustasel nõu olevat Aljakule kosja minna.

Leena:

Eks sa kuule! Kes seda's teadis?

Jaak:

Mitte ainult, et oleks teatud — tuldi kohe koju küsima!

Leenu:

Huviga. Lõmpsi Märt või?

Jaak:

Kurat, rusikaga lõugade vahele oleksin talle käänanud, oleks tema see olnud!

Leena:

Kes siis ikka sedasi kohe . . .

Jaak:

Miks sa siis arvad, et see just Lõmpsi Märt oli?

Leena:

Noh, tema ikka räuskab kõik maad ja ilmad kokku.

Jaak:

Kust sa's tead, et see ainult räuskamine?... Minult päris üsna lähedane inimene kohe . . . ja päris tõsine mees . . .

Kustas:

Järsku vahele. Mingu nad ninali hunnikusse, kõik need lähedased ja tõsised!

Jaak:

Pausi järele rõhutades. Mis sa ütlesid, poiss?!

Kustas:

Tubakakarbi võtnud, asub rahulikult pläru keerutama. Hunnikusse käskisin sind minna ühes su Aljaku Juulaga.

Leena:

Kustas!

Jaak:

Lööb tubakakarbi Kustasel näppude vahelt maha. Saatan!

Leena:

Issand, Issand! *Tormab nuttes eest paremale aeda.*

Kustas:

Ajab enda Jaagu ees sirgu ja vaatab isale julgesti silmi. Karbile tähendades: Selle võtad sa maast üles, vanamees!

Jaak:

Kähisedes. Lur-jus!

Kustas:

Temast üle põrutades. Selle võtad sa üles, vanamees!

Jaak:

Surub enese veel ähvardavamalt Kustasele lähemale, kuid ei saa viha pärast kuuldavale muud kui põlastava lällutuse läbi nina. Hõhh! ! !

Märt:

Tuleb roobasteed ja jääb aia taha värava kohta Kustast ja Jaaku jälgima. Viimased ei pane ta ilmumist tülihoos muidugi tähelegi.

Kustas:

Lükkab isa endast ettevaatlikult eemale. Taltsuta ennast, vanamees! Ma pole koer!

Jaak:

Ja mina olen koer! Kas mina olen koer?!

Kustas:

Oled sa mis sa oled, aga ka mina olen midagi!

Jaak:

Kohioinas!

Kustas:

Minu pärast kas või see! Täkuks Aljaku litsiturule ma sul kindlasti ei hakka!

Jaak:

Niisama vähe kõlbad sa ka Tiltsi Liisit hautama!

Kustas:

Sülitab, pöörab isale selja ja läheb majja.

Märt:

Irvitades. Ja-ah, ei see kohioinas võta sul vedu, Vidriku parun.

Jaak:

Nähes Märdi siinolekut kohkub veidi, siis vihaselt: Mis sina, kurat, siit otsid?!

Märt:

Kena küsimus, mis ma siit otsin? Eks avalikku teed käia ole igal inimesel õigus. Või tahab Vidriku parun Laupa vallavanemal keelda valla kaartidel näidatud teed mööda Vidriku õueväravast mööda käia?

Jaak:

Mööda võid käia, aga jääda kaagutama minu õueväravasse sul pole vaja, ole sa vallavanem või kes kurat tahes!

Märt:

Ei pruugi sul nii väga uhkustada midagi! Mine tea, kuidas nüüd asjad lähevad! Võibolla saame pikapeale veel piirimeestekski? Kui Aljaku omad saavad teada, kuidas Vidriku Kustas nende tütart litsiks sõimab, ega nad su kohioinast siis vast enam suurt hooligi... *Irvitades ära.*

Leena:

Märdi sõnade ajal aiast ilmudes. Saite nüüd, mis tahtsite! Lõmpsi Märt läheb nüüd kõrtsi juure ja kellab sealt kogu küla täis, kuidas Vidrikul kakeldakse ja Aljaku Juulat litsiks sõimatakse. Toas ei võinud oma asju ajada, põrgulised!

Jaak:

Taipab, et Leenal on õigus. Endamisi kirudes: Pidi see Lõmpsi Märdi pläralõug ka just nüüd siit mööda kooserdama!

Kustas:

Tuleb toast ja raputab kuube tolmust puhtaks.

Jaak:

Saab poega nähes uuesti vihaseks. Aga seda ma ütlen sulle, poiss, et kui sa oma meelt ei

paranda, ära siis mõtlegi, et Vidrikule kord peremeheks pääsed! Ära sa arva, et Vidrikul midagi lastakse sündida uisa-päisa! Siin on ohjad veel minu käes! *Ära majja.*

Kustas:

Ei tee isa pragamisest väljagi.

Leena:

Pausi järele. Miks sa siis isale nii väga vastu punnid? Ega's Aljaku Juulagi see viimne ole. Mine tea, mis vanamees veel muidu võtab teha! Tead ju isegi, kui kange ta on. Ons tema kellegi sõna enne kuulanud või kuulab nüüd? Saaks asjad ühele poole, annaks sulle ehk talugi juba kätte . . . Vana ta on, kauaks siis teda ikka enam!

Kustas:

Tõsise valuga. Kas olen siis siin veel vähe orjanud — ennast ja teisi — ja nüüd tahetakse selle üle *(rusikaga rinnale põrutades)* ka veel käskija olla. Kes käskis Leidat?! Kes Peetrit?! Aga mind kästakse, mind sunnitakse! Kas minul pole siis samuti hing sees nagu neilgi?!

Leena:

Mis sa siis nüüd kohe jälle sedaviisi . . . Ega's isagi sulle halba soovi . . .

Kustas:

Ah head või?! . . .

Leena:

Vidriku pärast ju temagi . . . *Valusalt.* Nagu mindki kord siia toodi . . .

Kustas:

Pistke potile oma Vidriku, kui selle eest hingehinda vaja! *Väljub õueväravast ja roobasteed ära.*

Leena:

Issand, halastaja . . . Aita ometi sinagi! *Nutab.*

Jaak:

Ilmub majast, teeb paar närvlikku käiku edastagasi ja jääb siis Leena ette seisma. Nii, nüüd on see sul siis käes!

Leena:

Pikkamisi pead tõstes. Mis asi?

Jaak:

Haukuvalt. Mis asi?! Su kohioinas! *Süüdistavalt.* Sinu nisa otsas ta ju on rippunud need 36 aastat.

Leena:

Nutab. Issand küll! . . .

Jaak:

Teeb jälle paar närvlikku käiku ja siis tigedalt: Või siis Tiltsi Liisi?! Nojah, sellepärast see lõkats ja irvhammas sel simmanil seekord Kustase süles nii kriuksus ja rabeles! *Äh-*

vardavalt. Noh, aga ärgu ta arvaku, et Vidrikul midagi sihukest lastakse sündida! Tiltsi Liisi?! Mis on üks Tiltsi Liisi?! Mõni närune sajarublaline — ja see on kõik, mis tal Vidrikule kaasa tuua! Kas siis Vidrikul endal sellest rahapurust puudust?!

L e e n a:

Mida siia siis ikka veel vaja?

J a a k:

Mõnd edevat tühipaljast tüdrukurakatsit küll mitte! — Vidrikule on vaja maad, on vaja 90-tiinulist Aljaku krunti, ja see tuleb Vidrikule ainult ühes Aljaku Juulaga!

L e e n a:

Kust sa tead, et Kustast Aljakule tahetaksegi? Kuulda ju, et ka Lõmpsi Sass ihusthingest sinna kipub.

J a a k:

Küll juba tahetakse! Võtaks Kustas vaevaks väikest sõrmegi liigutada, kohe oleks asi korras. *Tigedalt.* Lõmpsi Sass — noh seda logardit ja lakkekaussi veel Aljakule vaja!

L e e n a:

Kuulsid ju, kuidas Lõmpsi Märt ähvardas sulle piirimeheks tulla.

J a a k:

Ja seepärast ei tohigi Kustas oma asjaga enam viivitada. Lõmpsi Märt Vidrikule piiri-

meheks — noh see siis alles oleks! Nüüd kipub eemaltki nädalas korra õueväravasse tänitama, küllap siis jõlgib juba paar korda päevas nina alla lõugu laksutama!

Leena:

Aga kui Kustas nii tulist rauda vastu raiub? . . .

Jaak:

Ah, jäta sina oma lämmutamine!

Leena:

Ohkega. Issand, kus inimesel on ikka sõnad! Inimese häält nagu ei oskakski!

Jaak:

Sõnad, jah, minul on ikka „sõnad“, aga teistel pole neid kunagi. Teised kõnelevad ainult ingli keeli!

Leena:

Kes neist siis niiviisi karjub nagu sina!

Jaak:

Lõuad! Sinu, sandisoolika, vaim ongi selles kohioinas!

Leena:

Jessuke, küll on aga inimene!

Jaak:

No kohioinas kindlasti mitte. Neid mõistab sünnitada ainult sinusugune.

Leena:

Minusugune või sinusugune, kes seda nüüd teab . . .

Jaak:

Vaat' mina tean! Vidriku tõug on teistsugune!

Leena:

Ega's minagi seda „tõugu“ ole mujalt otsimas käinud.

Tekib silmapilguks vaikus, mis on tõenduseks, et taltsutamatum osa Jaagu vihavalingust on seks korraks mööda. Teine järk on juba pisut taltsam ja Leena hääl selle kõrval kõlab natuke julgemalt.

Jaak:

Inimese häält! Kurat, niisugusele tähendab sul midagi inimese hääl! . . . Kas olen talle vähe inimese hääli kõnelda katsunud, et ammu oleks juba aeg Aljaku pool asjad teha selgeks.

Leena:

Mis sinul's seal selgeks teha? Eks see ole Kustase enda asi, kus ja millal.

Jaak:

See on Vidriku asi, aga mitte Kustase!

Leena:

Kuidas ta's Vidriku rohkem?

Jaak:

Seepärast, et Vidriku on enam kui kaks korda nii vana kui tema, ja saab sada korda nii vanaks kui Kustas!

Leena:

Kuraasikalt. Aga inimeste jaoks on ta ju ikka, olgu see siis sina või Kustas!

Jaak:

Närides. No-jah! Seal ta nüüd on! Kunas mina midagi tean! Aga vaat' Kustas — sel on jumala suu ja ingli hääl.

Leena:

Eks ta ole sinu laps samuti nagu minu!...

Jaak:

Minu laps ... Siis kuulaku ta ka mind!

Leena:

Ega's ta võta sinule ... Eks ta vali ikka endale, kui kord kellegi valib!

Jaak:

Endale jah, endale! ... Kes mind laskis endale valida! Isa rakendas hobuse ette ja kihutas Tagametsale, ilma et ma sind oleksin varem näinudki! Valiti Vidrikule, aga mitte minule!

Leena:

Võib-olla oleks parem olnud, kui sinagi endale ise oleksid valinud! *Tunneb, et ta järsku pisaraid enam ei jaksa hoida, ja ruttab majja.*

Jaak:

Teeb paar närvlikku käiku, istub siis laua ääre ja vajub mõtteisse. Siis pausi järele hinge põhjast ja peagu sosinal: Kas siis kõik läheb luhta?! Kogu mõte, kogu unistus?!! Jääb tasumata paruni sõim ja kipitama hoop näkku?!! — — — *Nutt nöörib kurgu, pisarad veerevad põsile ja suur tugev mees väriseb nuuksudes nagu väike laps ... Pikk paus. Siis kostab roobasteelt jalgratta kell, Jaak võpatab ja kuivatab silmad.*

Parve Pärn:

Sõidab õueväravasse ja paneb jalgratta aia najale. Näe, see ju Vidriku vana ise! Noh, tere siis ka, kooliveli!

Jaak:

Kellele Pärna ilmumine on täiesti ootamatu. Tere, jumalime! — Noh, kust siis Parve Pärn siiapoole juhtunud?!

Pärn:

Eks pea ikka vahest koduvalda ka vaatama! *Leiab istme.* Oli siin kandis pisut tegemist ja mööda minnes mõtlesin, et astun õige sisse ka Vidriku vana kaema. *Pakub sigareid.* Eks proovi linna suitsu!

Jaak:

Kui sigarid süüdatud. Noh, kuidas siis käsi käib?

Pärn:

Seab sigarit, mis hästi ei taha suitseda. Võiks minna paremini!

Jaak:

Või paremini?! Just nagu poleks sul veel läinud küllalt hästi. Vaevalt paarkümmend aastat linnas, aga linn juba maju täis nagu laadavenelasel sibulaid!

Pärn:

Sibulaid! Vaevalt pool tosinat ikka alles ongi — ja juba sibulaid! — Heh, kuramus, oleks mul ainult jälle lusti maale tagasi tulla, võtaksin ja teeksin alles ilusa otsa!

Jaak:

Etsa kuule! Ei tea, mis ots see siis sihuke on? Või on saladus?

Pärn:

Eks ta nüüd natuke ikka ole ka, aga . . . kui sõna annad, et oskad pidada...

Jaak:

Toh-oh, kas päris kolmainu ees või?

Pärn:

Ega seegi palju oleks, aga koolivenna poolest võib leppida ka lihtselt Vidriku Jaagu ausõnaga.

Jaak:

Meeled juba üsna pinevil. Noh, eks ma siis katsu!

Pärn:

Kisub mõned mahvid suitsu ja vaatab siis Jaagule teravalt silmi. Kuule, vennas, ütle mulle õige puhtast südamest: kui palju sa seda va' nodi siin Vidrikul oled kokku ajanud?!

Jaak:

Kellele see küsimus on ootamatu, hakkab järsku vaid ägedamalt suitsu pahvima.

Pärn:

Taibates, et asi nii lihtsel viisil ettelaotuna Jaagule võiks olla vahest vastumeelne. Ei, ei, ära sa arva, et ma seda niisama uudishimust... Oleme ju lapsepõlves ühel kraavikaldal mänginud ja ühe kivi kukil kepsu löönud, seepärast ole avalik! Mul on sinuga üks mõte.

Jaak:

Siiski viivitades. Eks teda aastate jooksul ole ikka pisut kogutud, aga kulunud on teda samuti — laste koolitamine, kohaostmine . . .

Pärn:

Kuule, ütle mulle õige, misjaoks sa selle Ala-Vidriku päris ostsid?

Jaak:

Ei oska jällegi midagi vastata.

Pärn:

Parem asunud juba kohe mõisa kallale!

Jaak:

Ei suuda nüüd enam muud kui pahvatab suure häälega naerma. Ei tea, kus neid mõisaid siis nii laokil, et muudkui asu aga kallale?

Pärn:

Ei ole sul siin suurt naerda midagi, kallis kooliveli! Ega ma just nalja tegema tulnudki.

Jaak:

Muutub nüüd jälle tõsiseks ja jääb põnevusega kuulama.

Pärn;

On ju tõsi küll, et meietaoline neile naljalt ligi ei pääse. Kardavad saksad ju nagu katku, kui mõni mõis peaks pudenema eestlase kätte. Aga praegu on siiski aeg, millal ka meietaoline mõnele ääri-veeri mööda võib juba jaole saada. Mõisnikud pole ju ka kõik ühe vitsaga löödud. Tülisid ja kibedusi neil omavahel samuti nagu teistelgi ja seetõttu olengi ühel ilusal võimalusel praegu kannul. Keegi pankrotis mõisnik nimelt, kellele seisuse kaaslased ta enda tundmist mööda üht ja teist ülekohut teinud, on valmis päris kiuste kohe oma mõisa müüma mõnele eestlasele, kui leidub vaid ostja. Mõtlesin selle peale juba ise, aga mil-

leks mulle see ikkagi, põllumeest minust enam niikuinii ei saa? Ja siis tulidki sina mulle meele. Sul kaks last koolitatud, pärast seda veel teine talugi juure ostetud, ja küllap sul siis jatkub veel suurematki joont. Sest ei ole ikka kaugeltki igaühe mõista, mida see tähendab ja kui suur mõte sel on — eestlasena kord ka mõisnikuks saada!

Jaak:

Kuulas sõbra jutustust peagu hinge kinni pidades, kohkub nüüd hirmuga istmelt, et jõuda selgusele, kas kuulis ta neid sõnu tõeliselt või uimastas ainult juhuslik unemuusika ta kõrvu. Teeb paar kindluseta sammu, pöörab siis jälle Pärna poole ja jääb sellele nagu ilmutusele otsa vahtima.

Pärn:

Muidugi, kerge see asi ju ei ole, määratu suur summa raha tuleb sul korraga ikka välja laduda, aga ehk hea tahtmisega saab sellestki üle. Rahaasutusi nüüd linnas ju ka juba eestlaste käsutada ja raha nendes pole kaugeltki nii napilt nagu arvatakse: jatkub sealt rohkemgi kui ühe eestlasest mõisniku jalule aitamiseks. Pealeselle on ju Vidriku ühes Ala-Vidrikuga ise ka varandus, mis mõisa ostu põhikapitalina midagi kaalub! Mis sa arvad sest asjast?

Jaak:

Ülekuhjatud peaga, suudab vaevalt küsida: Ei tea, kus pool see mõis siis peaks olema?

Pärn:

Ah-jaa, vaat' seda peaasja pean sulle siis vist ikka ka ütlema. *Mõtleb hetke.* Aga pea meeles, vennas: niipea kui see enam pole saladus, on kindlasti kõik kadunud. Siis ei müü von Lessart oma mõisat eestlasele mitte — enne kisuvad saksad selle tal kas või vägisi käest.

Jaak:

Suurima üllatusega. Von Lessart?!

Pärn:

No-jah, seesama Murumäe oma ikka.

Jaak:

See seal — Laupast kaheksa versta Emmuoja poole?!

Pärn:

Seesama neh! Kas siis siin nurgas veel juttu pole olnud, et sel paruni-natukesel juba mitmendat aastat viimne peenike pihus.

Jaak:

Kelle silmade ees jälle kõik läks kirjuks. Siis päris oma kihelkonda kohe?!

Pärn:

No-jah, aga ega siis sellest midagi?

Jaak:

Ei, ei, ega ma sellepärast . . .

Pärn:

Ma arvan, see on koguni paremgi: tuttav omanurga asi. *Tõuseb.* Noh, mõtle siis see asi hästi järele ja kui linna tuled, siis räägime edasi.

Jaak:

Peagu ehmudes. Kas hakkad minema või?

Pärn:

Jah, vaja õhtusele rongile jõuda ja teel paar pisikest asja ka veel ära õiendada.

Jaak:

Oleksid ometi tuppa astunud ja natuke õhtuoodetki võtnud!

Pärn:

Oh, pole vaja, ma Kadakakülas sõin alles ja aega on vähe. *Võtab ratta ja seab selle sõiduvalmis.*

Jaak:

No-jah, kui sul just nii kiire . . .

Pärn:

Juba kaksiti ratta seljas. Aga pea meeles: esialgu peab asi kindlasti jääma meie endi vahele, muidu on kõik mokas! Nägemiseni! *Sõidab minema.*

Jaak:

Vaatab hetke väravast Pärnale järele ja teeb siis paar käiku edastagasi. Ta samm on nüüd-julge ja tuju ülev.

Leena:

Tuleb majast. Ei tea, kuhu see Kustas siis nüüd vastu õhtut kadus?

Jaak:

Kuhu ta siis ikka . . . Kuulsid ju, et lubas minna kõrtsi poole.

Leena:

Seda ta lobises ainult. Millal ta sul enne kõrtsi juures on kooberdanud, et nüüd sinna läks?

Jaak:

Häda sul teda veel nipi otsa võtta või? Kust minagi's tean, kus ta tolgendab? Võibolla läks Tiltsi peenikest peretütart käperdama.

Leena:

Ega muud midagi, aga hobused tuleks talli tuua ja ööseks vaja neile midagi ette ka niita.

Jaak:

Eks sa ütle tüdrukule . . . Või oota, ma lähen õiendan seal ise ära. *Aiavärava kaudu ära.*

Leena:

Vaatab hetke imestades Jaagule järele, et see jälle nii tujus ja lahke, ja siis ka aiavärava kaudu ära.

Lühike vaheaeg. Siis tulevad paremalt teed mööda Päss, Taavet ja Madis, kandes endi va-

hel paarist teibast mõne käterätiku abil kokkuköidetud kanderaami, mil lamab Kustas ja oigab, pea ümber kohmakas mähis, mis tükati verest plekiline.

Taavet:

Õuele jõudes. Nii, paneme ta nüüd siia maha! — Sina, Päss, mine otsi peremees kohe üles!

Päss:

Tormab majja ja hüüab seal: Peremees! — Peremees! *Tuleb tagasi õue.* Toas pole hingegi.

Taavet:

Noh eks sa mine vaata siis aeda ja lautade juure! *Kohendab Kustasel peaalust.*

Päss:

Kiiresti aiavärava kaudu ära.

Hääled eemalt:

Pahemalt Aljaku õuelt kostab kirumist ja vandumist. Sa kurat! Sa igavene elus kurat!

Madis:

Mis kära see siis on?

Taavet:

Jookseb roobasteele ja jääb pahemale vahtima. Aljaku õuest. Sst, kuulame! *Jääb ühes Madisega kuulatama.*

Hääled eemalt:

I mehe hääl:

Sa elune kurat! Keda ta ennast arvab olevat?!

II mehe hääl:

Teeb ausal inimesel suud-silmad täis ja siis veel suurustab! . . .

III mehe hääl:

Sai aga, kurat, selle eest ka! Nagu molusk mõmises veel nurgas, pea otsas löma!...

I naise hääl:

Annud ikka rajakule nii, et oleks jäänud!

Taavet:

Madisele. Noh, eks täna ole Lõmpsi Sassil Aljakul pidu! Sai ometi kord võistlejast lahti!

Madis:

Eks vana Märt selle tüli ikka välja mõtles.

Taavet:

Kes siis muu! Laskis Kustase peksta vigaseks, et oma Sass Aljakule sokutada.

Madis:

Kuuldes uuesti eemalt kostvaid segaseid hääli: Vait! Kuula!

Hääled eemalt:

I mehe hääl:

Saatan sihuke!

II mehe hääl:

Las' kosub, küll kohitseme ta kondid uuesti.

I naise hääl:

Kohioinas niisugune! Endal asi nii, et ei saa vinnagi vindi peale, ja tema teab ka midagi litsidest või litsiturust! . . .

III mehe hääl:

Aga sai ikka sauna selle eest ka!

II naise hääl:

Endal sõnad suust nagu kangiga välja kaaluda, aga näe — teotamiseks tegijat küllalt!

I naise hääl:

Ja sihukest sirbi-surakat taheti veel Aljakule väimeheks teha!

Veel mõned segased hääled ja siis vaikus.

Taavet:

Läksid vist tuppa, ei kuule enam.

Madis:

Küll ikka vaikne õhtu kannab sõnad selgesti edasi.

Taavet:

Tagasi õue tulles. Lõmpsi Märt võib nüüd ikka õnnelik olla jah, küll nüüd tema Sass Aljakule vastu võetakse!

Lühike paus, siis kostavad hääled eest paremalt, aia poolt küljest.

Jaagu hääl:

Kus ta siis nüüd on praegu?

Pässu hääl:

Kambri ukse ees. Taavet ja Tiltsi Madis jäid juure. Minge aga sinna. Ma lähen panen hobuse ette, ega nüüd ole muud kui jalamaid linna!

Leena hääl:

Hädaldades. Kas ta veel elus ongi?

Pässu hääl:

On, on! Teised said enne vahele.

Jaak:

Tuleb aiavärava kaudu joostes ja jääb poega tummalt vahtima.

Leena:

Tuleb sealtsamast hetk hiljem ja langeb Kustase juure põlvili. Kustas! Jumal, Jumal küll!...

Kustas:

Valuga. Vett . . .

Leena:

Ruttab kohe toast vett tooma.

Jaak:

Taaveti ja Madise poole. Kuidas see siis ometi juhtus?

Taavet:

Pole see muud kui Lõmpsi Märdi töö! Või me ei näinud, kuidas ta Kabala poistega nina pidi koos oli, enne kui see hakkas! Iga mees sai sellest aru! Asja ees, teist taga, poisid korraga heast peast kõik muudkui tikuvad Kustasele nina alla ja nääksuvad: „Näe-sähh, Vidriku paruni poeg ka kõrtsis!“ Teised jälle: „Ei tea, mihande see paruni pass ka peaks olema?“ Ja niiviisi muudkui sirtsuvad ja särtsuvad teisel nina all.

Madis:

Eks kõige rohkem ajas neil ikka hinge täis, ei Kustas neist väljagi ei teinud.

Taavet:

See just! Ei tea, kas nad Kustasest jagu oleksid saanudki, aga siis tuli ju see va' kuradi Plärtsu-Karla! Endal silmad jõllis peas, täis nagu tarakan, aga mis sa teed — suuke teisel risti nina all ja muudkui kääksub: „Aga kes teab, missugune pass on kohidel?“. . . Ah sa mu meie! Hädavaevalt oli ta selle sõna aga suust saanud, kui oigas juba seina ääres siruli. „Vaat' niisugune!“ sähvatas Kustas ja pani

teisele jalaga niisuguse põõna ribide vahele, et see ei teadnud enam, kui vana ta on! — Nojah, ja sealt see siis algas. Kuri teab, kust nad kõik välja kargasid, aga tosina võrd oli neid vähemalt, kui nad kõik Kustasele korraga kraesse sadasid. Oli küll ka Kustasest meest mitme eest, aga mis sa's üksinda ikka nii suurele hulgale . . .

Madis:

Poleks nad maa peal Kustasest jagu saanud, oleks vähegi oldud inimese moodi!

Taavet:

Aga kus Kabli poisid! Nii kui näevad, et peenike pihus, kohe pudelid ja pussid platsis! Mine tea, mis nad Kustasele veel oleksid teinud, kui mitte Tiltsi peremees ja kõrtsi-vana õigel ajal poleks jaole saanud!

Jaak:

Vaatab Madisele otsa.

Madis:

Kuule nüüd hullukarja! Ega's või ometi lasta inimest ära tappa!

Jaak:

On vaikides ja üksisilmi Kustast vaadates kogu lugu pealt kuulanud, tunneb ainult, kuidas ühe ja teise sõna puhul mingi külm värin ta keha läbistab. Ja nagu mingi suur lepitus valmib temas: ei ainustki etteheidet, ei ainustki hukkamõistvat sõna ole tal praegu Kustasele.

Leena:

Toonud Kustasele juua ja kohendanud ta aset, nüüd pausi tekkides nutuga pooleks: Seda saadakse, kui kõrtse mööda ringi kolatakse!

Jaak:

Vaatab Leenule pilguga, et sel otse kuum juga jookseb üle keha. Mis sina's tahtsid? Et Kustas oleks nende närude eest plehku pistnud või?!

Leena:

Vabandavalt. Mis nüüd mina, aga . . .

Jaak:

Järsult. Siis ära ka kõnele! *Rõhuv vaikus.*

Päss:

Tuleb aiavärava kaudu. Nii, hobune on ees!

Jaak:

Ega siis midagi, muudkui vankrile ja vaksali! *Jookseb majja kuue ja kübara järele.*

Madis, Päss ja Taavet:

Kannavad Kustase aiavärava kaudu ära.

Leena:

Jaagule, kes kuue ja kübaraga majast välja tuleb ja kiiresti kaelarätikut sõlmib: Kas sõit talle viimati ei tee halba?

Jaak:

Taga paremaks ikka!

Leena:

Saab põrutada või . . .

Jaak:

Ei tea, mis siis sina oma aruga? . . .

Leena:

Ei julge enam midagi ütelda, läheb vaikides aiavärava kaudu Jaagule järele.

Eesriie.

KOLMAS VAATUS.

Eelmise vaatuse sündmustest on möödunud jällegi aasta.
Suvine laupäeva õhtupoolik.

Leena:

Tuleb toast ja laotab lina aiale kuivama.

Mai:

Tuleb roobasteed. Tere, Vidriku perenaine!

Leena:

Tere, tere! Näe, Leenardi Mai! Noh, kust siis sina tuled, et tööpäeval nii pühapäeva rõivais?

Mai:

Oue tulnud. Vaksalist. Käisin õetütart rongile saatmas.

Leena:

Kas Minni sõitis siis juba ära või?

Mai:

Jah. Sai teine eile kirja, et saksad jõuavad homme suvitamast tagasi.

Leena:

Noh, eks astu siis toa poole ka.

Mai:

Ei, ega mul niipalju aega ka ole. Puhkan siinsamas veidi jalgu ja lähen jälle. Kodu kibe heinategu.

Leena:

Kas saavad varsti valmis või?

Mai:

Oh, kus nüüd seda! Nädalat poolteist kulub ikka veel tublisti ära. Ega's teilgi veel nii ruttu valmis saa?

Leena:

Meil said täna lõunaks lõpetsi.

Mai:

Juba lõpetsi?! Nojah, eks Vidriku rahvas ole ju oma tööga alati kõigist kõige ees! Ega peremeest ennast vist kodu olegi? Kuulda oli, et esmaspäeval linna sõitnud.

Leena:

Kodu küll. Kolmapäeval tuli linnast tagasi. Sööb teine praegu perega ühes lõunat.

Mai:

Ah nii, noh siis on ju asi päris jutis. *Võtab ninarätikusse mähitud kirja taskust.* Näe, mul oli peremehele asja ka.

Leena:

Kiri või?

Mai:

Kiri neh! Vaksalist anti.

Leena:

Vaksalist?

Mai:

Vaksalist jah. Vahtisin parajasti jaama ees, kuidas rong Minniga minema tossutab, kui korraga natsalnik hüüab kontori aknast: Leenardi perenaine, tulge kontori! Ma kohkusin päris ära kohe, et — kuri teab, mis see kroonu saks minust nüüd tahab! Kobin siis ikka kontori ja näen: natsalnik istub laua ääres ja üks volnahärra, maailmatu uhkesti riides, istub veel sohval. Kõnelevad omavahel midagi vene keeles. Korraga natsalnik minule: Leenardi perenaine, kas te ei tahaks sellele härrale siin teha ühe heateo? Südamest käis imeline surin läbi, et — tohoh pagan, mis heategu mina, lihtne maainimene, sihukesele saksale ikka oskan teha! Aga ei ma saanud veel suudki lahti, kui natsalnik põrutab edasi: Vaadake, Leenardi perenaine, see härra siin tahab Vidriku peremehele saata ühe kirja ja palub, et teie selle kirja ära viite! — Einoh, miks ma seda ei tee, miks ma siis Vidriku peremehele ei vii kirja, lähen ju neilt just mööda! — Räägivad siis omavahel midagi veel vene keeli, siis võtab see võõras härra taskust kirja ja annab minule. Natsalnik kinnitab veel,

et ma selle kindlasti veel täna Vidriku peremehele ära annaksin. Sest kiri olevat väga kiire ja tähtis.

Leena:

Ei tea, mis kiri see sihuke siis on?

Mai:

Ei tea, aga eks ta midagi väga tähtsat ikka ole. Mõtle, see võõras saks andis mulle toomise eest terve rubla jalavaevaks. *Näitab raha.*

Jaak:

Tuleb majast.

Mai:

Talle vastu minnes. Tere, Vidriku peremees! Näe, ma tõin sulle vaksalist kirja. *Ulatab selle.*

Jaak:

Tere, tere! Või tõid mulle kirja? — Aitäh! *Vaatab ümbrikku, ümiseb midagi endamisi ja ruttab siis kiiresti tuppa prillide järele.*

Mai:

Jälgis piinlikult, mis Jaak kirjast arvab, pettunult: Ei tea, mis kiri see oli?

Leena:

Kes seda teab! Ega's Jaak oma asjadest teistele hinga, tema peab kõik ainult enda teada!

Mai:

Uuesti istet võtnud. Ei tea, kas on ikka tõsi või, et Aljaku Juulal olnud eile enneaegsed kaksikud?

Leena:

Kes siis sihukest juttu? . . .

Mai:

Ei, ega mina tea midagi, võib-olla muidu Tuuliku Truuta lori — mõtlesin ainult, et sina nagu piiri-inimene Aljakule, et küsin õige sinult.

Leena:

Pole meil küll veel midagi kuulda olnud.

Mai:

Ah pole kuulda olnud veel midagi? Noh, siis on vist ikka muidu lori kõik . . . Või võta sa kinni seda maailma plära, mis need inimesed kõik kokku pasundavad! Näe, Vidrikustki jälle kõik kohad lamenti täis!

Leena:

Mis neil's Vidrikust jälle? . . .

Mai:

Oi-jehh, kas te's ise pole veel kuulnudki?! . . . Sa Jumal küll jah, mis nad kõik küll kokku ei pasunda! Ikka nii ja nii . . . et nagu oleksid Vidrikul nüüd kõik asjad nii sandisti ja halvasti! Juba pristav käinud ja puha!

Leena:

Või sedasi! Ei Vidrikul ole siiamaani sihukest näha olnud küll midagi!

Mai:

Einoh, muidugi ei ole. Ega's minagi sellepärast, et midagi oleks. Ma muidu niisama . . . Mina tean ju isegi ja olen igaühele kohe suu sisse põrutanud, et mis nad muidu ajavad . . . Vidrikul nüüd mõni pristav või midagi . . . Kunas Vidrikul enne millestki puudust olnud?!

Leena:

Jumal tänatud jah, ega ole tühja kõhtu siin küll keegi veel kannatanud!

Mai:

Nojah, eks ole! Vaata — ega's see maailm siis kunagi! Temal ikka igal pool ütlemist ja arutamist, asja ees, teist taga . . . Teil võetud talvel kõvasti metsa maha või?

Leena:

Nähti seda tegevat jah.

Mai:

Nojah noh, see on siis ikka õigus . . . Mõtlesin, et larmavad sedagi niisama! — Ei tea, mis seal's nõnda ees oli selle metsaga?

Leena:

Ei tea minagi! . . . Pole seda vanalt Jaagult kunagi õieti küsinudki.

Mai:

Eks ta ole jah . . . Ja mis sest õige küsidagi. Küll peremees teab isegi, mis teeb või ette võtab . . . — Võib-olla kakkab ehitama?

Leena:

Oli nagu kord kuulda sedagi.

Mai:

Nojah . . . Eks see ole ju ikka talu raudvara, kui hooned head! — Muist metsa veetud vist talvel raudtee ääre kah või?

Leena:

Seal neid nähti ikka vedavat . . . Ei tea, kui palju just . . .

Mai:

Kes seda teab jah . . . eks peremehe asi. Ega veel tea, kas puuhooneid ehitabki, võib-olla teeb kivist.

Leena:

Võib olla küll. Kord nagu vist kõneleski seda.

Mai:

Nojah, eks siis või metsa vedada raudtee ääre kas või puha.

Leena:

Kellele jutuaine on küllalt piinlik, nagu päästerõngast haarates. Ega's puha veetudki karjamaa söödil ikka veel terve hunnik palke ja pakke.

Mai:

Või seal ikka terve hunnik veel?! Nojah, muidugi! Või millal siis Vidriku peremees enne midagi on halvasti teinud? Mis ikka paigale paneb, on pandud. Eks kivist hoone ole ikka ka kindlam ja . . . elupõline kohe. *Tõustes.* Ma hakkan siis pealegi minema. *Kätt andes.* Tervisi ka peremehele ja . . . Ah jah, no kuidas siis Kustase tervis nüüd ka on?

Leena:

Pole teisel nüüd enam viga midagi. Vehib tööd teha nagu ennegi.

Mai:

Või nii, noh siis pole häda midagi. Kui kaua ta seal haigemajas õige oli?

Leena:

Eks ta olnud seal ligi kolm kuud!

Mai:

Või ligi kolm kuud, jah?! — Noh, on ikka sunnikud küll need Kabala poisid, nii kaua peab mõistlik inimene nende saatanate pärast põdema! Aga hea ikka, et veel terveks sai!

Leena:

Peaasi ikka see!

Mai:

Peaasi ikka see jah! — Ei tea, kuidas see Aljaku Juula nüüd oma mehega siis elab ka?

Leena:

Pole kuulda olnud midagi. Me ei käi läbi.

Mai:

Nojah, te ju ei käi läbi! — Aga eks külas ikka räägita neist imelugusid kohe. Lakkuvat ikka see Sass endiselt ringi ja viskavat see Juulagi võõraste meestega kintsu! Aljaku vana rääkinud seda meie Mihklile ja ise nutnud kohe.

Leena:

Või nutnud kohe?

Mai:

Nutnud jah, päris suure häälega nuuksunud kohe! Eks tal ole õigus kah: noored litatavad ringi ja vanad muudkui aga orjaku! Aga paras ikka kurjalevaimule ka — kes ta'd käskis sihukest logardit võtta väimeheks! Nüüd näeb! — — Noh, teie Kustasest pole ikka veel kuulda midagi?

Leena:

Temast tühjast nüüd . . .

Mai:

Mis ta nüüd tühi või . . . Ega's pole ka niisama, et kohe muudkui võta aga . . . Vaja ikka vaadata ja . . . Võta teda, raipa, kinni, laisk teine, rajak, ikka raasike ka! . . . Sa saaksid ometi natuke abigi.

Leena:

Ega see küll põlata oleks.

Mai:

Heldeke, kus ta's põlata! Mõtle ometi, suure talu vaev ja mure! . . . Ei tea, kas tal on veel vaadatudki kedagi?

Leena:

Kuulda küll pole olnud.

Mai:

Kord nagu ikka kõneldi, et Tiltsi Liisiga või . . .

Leena:

Kes teda teab! Nõnda endamisi ta teinekord on.

Mai:

Nojah, eks ta ole ka, peab ikka olema inimene, kes oskab ja . . . Ega's Tiltsi Liisil ole viga ka midagi, käbe teine nagu nirk! . . . Võib olla, kui kord uued hooned valmis, et siis . . . Nojah, jääme siis pealegi jumalaga, aitäh uudiste eest ja . . . *Läheb; Leena saadab*

teda roobasteele. Räägivad seal veel paar sõna omavahel ja annavad siis veel kord üksteisele kätt. Siis Mai ära ja Leena läheb majja.

Päss ja Taavet:

Tulevad sel ajal, kui Mai ja Leena roobasteel kõnelevad, majast.

Päss:

Süütab piibu, uurib taevast ja, kui Leena majja läinud, ütleb: Oli ikka hea, et heina lõunaks kokku saime. Vaat' õhtuks hakkab veel sadama.

Taavet:

Piipu seades. Ei tea.

Päss:

Kas sa siis pilvi ei näe?

Taavet:

Vaatab. Just nagu oleks veidi jah.

Päss:

Veidi?! Eks vaata karjamaa kohale! . . . Päris mürakas, mis sealt tõuseb!

Taavet:

Teeb seda. Tõuseb jah . . . Aga nõnda imelikult vastu tuult . . .

Päss:

Eks müristamise pilved käi ikka vastu tuult.

Taavet:

Seda'nd küll . . . *Süütab piibu.*

Päss:

Istet võttes. Saab näha, mis tööd see peremees meile siis õhtupoolikuks annab.

Taavet:

Ka istet leides. Heinad said lõpule, ehk laseb nüüd popsid ka varem laupäeva-õhtule.

Päss:

Noh, seda oota veel! Kunas Vidriku peremees sind varem enne pimedat on õhtule lubanud?! . . .

Jaak:

Tuleb lühikese pausi järele majast. Kui piibud tühjaks olete suitsetanud, siis sina, Taavet, võta labidas ning kirves ja mine paranda see karjasöödi sild ära. Aga sina, Päss, sea jälle vankrid korda. Esmaspäeval hakkame karjasöödilt palke vedama.

Päss:

Koju või?

Jaak:

Ei, raudtee ääre. Nüüd aega on, ja mis nad seal karjasöödil mädanevad.

Päss:

Ettevaatlikult. Me Taavetiga mõtlesime ikka, et need viimsed palgid jäävad Vidrikule endale . . .

Jaak:

Ei jää midagi . . . Sain täna ostjalt kirja, et palke vaja; praegu hind hea, las' aga lähevad.

Päss:

Vaatab hetke Jaagu otsa ja siis abiotsivalt Taavetile silmi. Tal on Vidriku viimseist palkidest nii lõpmata raske lahkuda, et nutumaik kipub kurku, kui Kustasele ütleb: Noh, eks läheme siis pealegi!

Taavet:

Samuti löödud. Läheme jah! *Mõlemad raskete sammudega ära.*

Kustas:

Väljus Jaagu järele majast ja kuulas isa kõnet poole kõrvaga pealt. Nüüd, kui sulased läinud, järsku plahvatava vihaga: Noh, mis kuradi jant see siis nüüd jälle on?! Justkui endale palke enam tarvis polekski!

Jaak:

Rahuliku muigega. Ega ole ka!

Kustas:

Nii! Ei tea, millest need hooned siin siis tehakse?

Jaak:

Neid ei tehtagi.

Kustas:

Ei tehtagi?! Noh kuidas, kurat, siin's elada mõteldakse?!

Jaak:

Ei mõteldagi.

Kustas:

Ega's niisugune pläma ka kuhugi kõlba!

Jaak:

Kõlbab küll.

Kustas:

Noh hea küll, kurat, kui see nõnda on, siis võime ju kord ka selge rehnungi teha! Ega's minagi mõni koer ole!

Jaak:

Ega ole. Haukuda sa ei oska, ainult urised.

Kustas:

Kurat, võin ju minna ka, kui mind siia tarvis pole.

Jaak:

Ei maksa, kallis poeg, on tarvis küll. Veel rohkem on tarvis kui enne.

Kustas:

Mis elu see siis siin õige on? Kambrid kukuvad kolinal kaela, maailmale ainult irvitada! . . .

Jaak:

Ega olegi seda elu siin vist enam kauaks.

Kustas:

Veel vihasemalt. Lällutada, vaat' seda sa oskad jah! Kurat, kes siin õige su karjapoiss on?

Jaak:

Eks Ripsiku Juss ole.

Kustas:

Juss jah! . . . Eks võta ja kraaksu siis temale! Minul on sellest juba küllalt!

Jaak:

Soo-oh! Või aitab juba? . . . Aga ega's mina ju nüüd jälle hakanud. Sina ise algasid.

Kustas:

Mina ise jah! . . . Maksa mu palk välja — ja homme-päev olen läinud!

Jaak:

Seda sa laulad juba kevadest saadik. Kuhu sa siis lähed?

Kustas:

Sinna, kuhu tahan!

J a a k:

Kus sul's parem on?

K u s t a s:

Sulase kohti igal pool. Saan ometi palkagi ja pole vaja palja lakke eest koeraks olla!

J a a k:

Mine'nd ikka!

K u s t a s:

Kurat, kivisüda peab inimesel siin sees olema!

J a a k:

Terasest on veel parem. Minul juba ammu terasest sisse pandud.

K u s t a s:

Näha on jah. Muidu sa nõnda ei saaks! Igaüks võib Vidrikult midagi saada ja midagi loota, iga närune pops on siin rohkem väärt kui mina! Ainult muudkui orja!

J a a k:

Kelle külmal, muigaval rahul on nüüd lõpp, välgatavi silmi: K u i p a l j u sa siis siin õige ära oled orjanud?

K u s t a s:

Kolmkümmend üheksa aastat!

J a a k:

Sina?

Kustas:

Mina jah!

Jaak:

Vaat' siis orjasin mina, aga sina ei kannud veel kaelagi!

Kustas:

Sina jah?!

Jaak:

Mina jah! Mis olen siis mina siin teinud? — Mine, lontrus, kui sa tahad, mine! Saab näha, kus sul on vähem seda orjamist!

Kustas:

Maksa mu palk enne välja!

Jaak:

Kaelakandmisest saadik, jah?

Kustas:

Aitab sellestki, kustsaadik ma Vidrikul sulaseks olen!

Jaak:

Siis mine ja ära kaaguta. Taskuraha võid saada, muud mitte krossigi!

Leena:

Majast väljudes. Juba kisendavad jälle! Inimesed nagu muud ei mõistakski kui kisendada!

J a a k:

Noh, sind pole küll keegi kutsunud siia vahele kaagutama!

K u s t a s:

Muidugi, kus siis temagi tohib! — P e r e-m e e s kõneleb, nüüd teised muudkui pidagu lõuad!

L e e n a:

Kustasele. Ära nüüd sina ka midagi! Muul moel suud lahti ei saa kui ikka ainult südametäiega!

K u s t a s:

Leenale. Oled sina vist palju oma suud siin lahti saanud, jah?

L e e n a:

Kui ei ole, pole vajagi! . . . *Temalt ootamatu kuraasiga Jaagule:* Võiksid ometi mõnikord mõne asja Kustasega ka ilusasti läbi arutada!

J a a k:

Mõnitavalt. Tema ju „o r i“, kes siis „orjaga“ ilusasti . . .

K u s t a s:

Haavunult. Muidugi ori, ei tea, keda, kurat, siin siis muud! *Vihaselt eest paremale aiavärava kaudu ära.*

L e e n a:

Ori jah, ikka ori! Ei tea, kes meist siin Vidrikul siis ori pole olnud?! Igaüks oma asja peale! . . .

J a a k:

Järsku ja rõhutades. Ori võib olla, ori õieti peabki Vidrikul olema, aga o r j a v a i m u — vaat' seda pole Vidrikule vaja! Seda pole siin alguses sallitud ega sallita nüüdki!

L e e n a:

Või siis Kustaski oma vaimu on võõrsilt laenamas käinud?! Eks tal ole samuti Vidrikute vaim ja veri!

J a a k:

Oleks Kustasel ivakegi Vidrikute verd või vaimu, ei oleks siis nüüd siin kõik teisiti k u i o l i m i n u n o o r u s a a s t a i l!

L e e n a:

Ei tea, mis siin s i i s nii teisiti või parem oli?

K u s t a s:

Parem või halvem — selle mõõtjaks pole sina! . . . *Teeb rahustuseks paar käiku, ja siis möödunud aegu meele tuletades ja sealt nagu õigust ja julgust otsides:* Jah, ei olnud s i i s Vidrikul mingit muud vaimu kui ainult v a n a p e r e m e h e oma! Tema vaim oli rajanud siia laaneservale selle talu-natukese ja tema nime järgi

hakati seda viletsat maalapikest siin hüüdma Vidrikuks! Tema keelis ja käskis kodu, kihutas ja kutsus põllul, mõtles ja arutas kõigi eest!

Leena:

Ja oma mõtteid . . .

Jaak:

Neid ei olnud ega tohtinudki olla sel, kes tahtis liikuda Vidriku radadel! — Ei tohtinud neid olla ka minul, kui vana Jaak, poja kahekümne-kaheseks saades, järsku tuli otsusele, et tallu on vaja uut raha ja uut töölist, kui ta oma parima hobuse rakendas ree ette ja pojaga kihutas naabervalda Tagametsale! . . . Ma polnud sind varem kordagi näinud — aga mis oli siis sellest?! Isa teadis ju paremini, mida talule vaja! Vidrikule toodi uus perenaine, kel kaasas kaks töös karastatud kätt, tuhat rubla hõbedas, hobune, kirstutäis riiet ja muud kraami, sest seda oli Vidrikule vaja!

Leena:

Tähendab — mitte sina, vaid su isa valis mind Vidrikule?!

Jaak:

Halastamatult. Jah! — Ja tema vaim sundis poega siin ka edasi ehitama, mis isast jäi pooleli! Täiendada, mis rajamisaastail jäänud puudulikuks, litsuda viljaväljad laiemale ja kõrvaldada põldudelt viimsed kivimürakad — see oli isa käsk! — See vaim sundis mind ka raha

koguma ja lapsi koolitama, et Vidriku noored võiksid kord linnas elada ja saksad olla nagu paruni lapsedki! . . .

Leena:

Ja ei tea, mis rõõmu sul sellest nüüd's nii?! Lapsed linnasaksad, aga Vidrikul pole neid kumbagi nähtud juba aastaid! Viimasel ajal ei tule neilt enam kirjugi!

Jaak:

Mõistab, et Leena ütles valusat tõtt, aga . . . Ons see siis tähtis?!

Leena:

Mis on siis tähtsam?!

Jaak:

Peaasi, et Vidrikul on kõrgesti koolitatud poeg ja haritud tütar! Seda teab kogu kihelkond ja *(tooni muutes)* seda teab ka Laupa parun!

Leena:

Ei tea, mis sul's sellest kihelkonnast või parunist?!

Jaak:

Tundes, et paruni meeletuletuse juures hinges midagi jälle hakkas mässama: Mis mul parunist?! . . . *Käib rahutul sammul jälle paar ringi.*

Leena:

Ettevaatlikult ja nagu naljatuseks. Või on see viimaks tõsi, mis küla jamab: sa ajavat kiusu Laupa paruniga . . .

Jaak:

Järsku ja vihaga. Mitte kiusu ei aja ma temaga, vaid näidata tahan ma sellele saksa-antsakale, kes on Vidriku Jaak ja mida võib see „kuradi mats-molkus“, kellele ta kord poisikese-lopatsina rusikaga näkku virutas! — *Käib närvlikul sammul ringi ja istub.*

Leena:

Pausi järele, ettevaatlikult. Noh, eks sa ole talle ju juba näidanud ka: lapsed koolitatud, teine talu juure ostetud . . . ilusaimad hobused vallas ja kenim kari kihelkonnas . . . Eks sellestki ole juba küllalt . . .

Jaak:

Üles karates. Vähe, liigagi vähe on veel sellest! Vidriku on küll kasvanud, aga ta on ikkagi alles talu! Talu nagu paljud teisedki vallas ja kihelkonnas! Aga vaat', oleks vasakult kadunud ka Aljaku piir, vaat' siis oleks juba midagi olnud! Siis oleks Vidriku olnud kaks korda nii suur kui praegu ja töötegijaid siin poleks olnud mitte 12, vaid kaks korda 12! Siis oleks Vidriku olnud juba üle kihelkonna! Siis oleks võinud siia senise kolmekambrilise elutare otsa lüüa üles kriitvalge „härrastemaja“! Siis oleks Vidrikul võinud olla tõllakuur ja

igapäevaste tööloomade kõrval oleks siin leidunud ruumi ka paarile puhast verd sõidutäkule! Niisugustele, kellest paruni omad igal ajal kirikuteel ei suudaks mööda kihutada! — Siis oleks võinud astuda Laupa vana paruni ette ja ütelda, et tulgu ja vaadaku, millega on tulnud toime see „mats-molkus“ ja „kuradi lontrus“, kelle ta kord noorparunina mõisapargis rusikaga kukerpalli virutas!

Leena:

Või's see Aljaku sul oma käega võtta oli!

Jaak:

Minul mitte, aga Kustasel küll! Kui Ala-Vidriku suutsin mina liita Vidriku külge palehigis tööd murdes ja kopikaid korjates, siis hoopis kergem oleks olnud Kustasel võita Aljakut Vidrikule.

Leena:

Mis sest nüüd enam rääkida, nägid isegi, kuidas see asi läks!

Jaak:

Jah, nägin! Ja sellepärast ei pruugi Kustasel nüüd Vidriku pärast ka enam nii kangesti lõugu laotada. Kui ta Aljaku Juulalt ei osanud muud välja tingida kui lõhkise pea ja mehise keretäie, siis ärgu ta arvaku, et Vidriku Jaak nüüd oma plaanid ka sellepärast on maha matnud! Ei, Vidriku peremehel on jõudu veel! Oodake vaid! — — —

Leena:

Vaikselt, aga kibedusega: Jah, ligi 40 aastat olen ma siin Vidrikul elanud, päeva päeva kõrval olen tööd rühkinud ja perenaise muresid tunnud, aga täna esimest korda elus kuulen, et Vidriku peremees kõneleb mulle ka oma kavatsustest! Seni oli ikka nii, et peremehe plaane, neid teadis ainult peremees ise. Teised võisid ainult aimata ja muret tunda, et peremehel jälle midagi südamel, aga mis, sellega polnud neil asja! — — — *Tooni muutes.* Võiksid oma plaanidest ja asjadest kõnelda ometi natuke rohkem, raasike selgemini! Kas või Kustaselegi. Eks ta ole su laps ja aita sind ka mõtelda ja kaaluda!

Jaak:

Valu ja põlgusega. Kustasele?! See ei näe ju Tiltsi litakese särgisabast kaugemale! Teab see sul midagi sellest, mis tähendab hoop näkku paruni koeraraisa pärast?! Mis mõistab tema sellest, et mul põsk aastakümneid kipitab, kõrvus kumiseb ja hinges närib, kui mulle ülbelt näkku karjuti „kuradi mats-molkus“ ja „sandilontrus“?!

Leena:

Pisut tooni tõstes. Aga ega's nii ka saa, et sina plaanitsed ja kavatsed, teised aina aimaku ja tundku südamevalu! . . .

Jaak:

Järsku ja vihaga. Nii peab saama!

Sain mina oma isaga nii, peab ka Kustas saama minuga nii! Kõlbas minu isa minu eest mõtlema ja plaanitsema, kõlban ka mina tema eest sedasama!

Leena:

Nuttes. Jumal näeb: olen Vidrikule annud oma nooruse ja tervise, olen siia matnud oma paremate päevade rõõmud ja mured, ja kordagi pole ma küsinud, milleks või mispärast oli seda vaja?! Kas siis isegi nüüd vanas eas pole mul tõesti seda raasukestki õigust, et sind tohin paluda, et sa oma plaanidest ometi pojalegi natuke hingaksid?! Mõtle ometi: ka temal on hing, mis igatseb ning armastab oma kodu samuti nagu sina ja minagi!

Jaak:

Jälle sõbralikumalt. Noh, hea küll, hea küll! Jäta siis juba see joru ja ütle parem, mida sa minult oma „rinnalapsekesele" nii kangesti tahad välja pinnida!

Leena:

Pühib põllenurgaga silmad kuivaks, astub sammu Jaagule lähemale ja siis viimasele silma vaadates: Ütle mulle puhtast südamest, Jaak, miks sa esmaspäeval linna läksid?

Jaak:

Võpatab veidi ja püüab õigest vastusest kohe mööda libiseda. Kena küsimus! Eks ma ole ennegi ometi linnas käinud?!

Leena:

Aga miks sa seekord ligikaudu kolmeks päevaks ära jäid?!

Jaak:

Natuke närvlikult juba. Kas pole ma siis varem millalgi korraga kolmeks päevaks linna jäänud!

Leena:

Ei! Ja miks võtsid sa seekord talu kontrahid ja kaardid kaasa?!

Jaak:

Võpatab jälle veidi. Kust sina's tead, et need mul kaasas olid?

Leena:

Kapist olid nad kadunud.

Jaak:

Ah nii! Tähendab, mind peetakse juba kodu silmas ja minu järele luuratakse! Noh olgu siis: talu paberid võtsin kaasa selleks, et teisipäeval oli vaja Vidriku kreposteerida Laupa kõrtsimehe nimele.

Leena:

Ehmub. Laupa kõrtsimehe nimele?!

Jaak:

Nojah, müüsin Vidriku temale.

Leena:

Müüsid Vidriku ära?!

Jaak:

Ühes Ala-Vidrikuga.

Leena:

Mis jutt see's nüüd?!

Jaak:

Muheldes. Mõtlesin niisama, et kahekesi me nüüd jääme, vanad oleme mõlemad ja kellele seda talu siis enam siin vaja.

Leena:

Kahekesi?! Aga Kustas?

Jaak:

Eks sa kuulnud tänagi, et ta ei taha siin enam orjata ja lubab ära minna. Seda laulu ta laulab juba kevadest saadik!

Leena:

See nüüd ka mõni ütlemine! Kurja meelega mõni sõna kord suust välja ja . . .

Jaak:

Ikka muheldes. Säh sulle! Siis tegin ma ju päris halvasti . . . Mõtlesin ikka, et mehel on mehe sõna . . . Leidus hea ostja ja müüsin Vidriku maha.

Leena:

Toon muutub järsku ärevalt-helisevaks ja teravaks. Kuule, ega sa viimaks päris tõesti?!

Jaak:

Päris tõesti! Kuu aja pärast peame välja kolima. Müüsin Vidriku kogu suviviljaga ja augustiks peame olema siit läinud!

Leena:

Nutma pahvatades. Issand, Issand! Kas siis selleks on siin rühmatud ja rähmatud, et viimne vili jääks võõrale?! Kas selleks on siin oma vaevatud ja võõrast piitsutatud, et tühjast tülist ja järsust südamest kõik nüüd visata minema?! Kuhu see Kustas siis nüüd peab minema, kui ta üle poole oma elust juba siin on kükitanud?! . . . Kuhu lähen mina, vanainimene?! Kuhu lähed sa ise?! . . .

Kustas:

Tuleb, köis käes.

Leena:

Temale vastu rutates, pooleldi pisarais: Kuule, isa on talu ära müünud!

Kustas:

Juhmilt. Mis?!

Leena:

Isa on Vidriku ära müünud! *Nuuksub edasi.*

Kustas:

Vaatab hetke isale otsa, siis pöörab ümber, viskab köie vihaga nurka ja hambaid kõvasti kokku pigistades jääb seljaga isa poole.

Leena:

Oli siis ikka külal õigus — Vidriku Jaak näeb kadu! . . . *Peagu vihaselt Jaagule.* On nüüd vist sul hea küll kükitada Lõmpsi Märdi irvitada ja valla inimeste naerda?! Kuulata, kui kihelkond kisab ja küla kahjurõõmust kaagutab?!

Jaak:

Rõhutades. Jah, võid nüüd kaagutada sina ja võib irvitada ka kogu küla, Vidriku Jaagul pole veel seda, millega teie lõuad kinni savitada! Aga see veel tuleb! See veel tuleb! . . .

Märt:

Kaarliga roobasteed tulles jääb Jaagu viimaseid sõnu kuuldes väravasse seisma, võidurõõmsalt: Jah, see veel tuleb! *Liputab suures valges ümbrikus kirja.* See ongi juba siin! *Õue tulles.* Noh, Vidriku pops-parun, kas Lõmpsi Märdil polnud õigus, kui ta ütles: tuleb päev, millal Vidrikust ei jää enam juppigi järele ja Vidriku pops-parun läheb kepp käes kerjama? Nüüd on see käes.

Jaak:

Järsu liigutusega Märdi poole. Mis on käes?

Märt:

Sammu taganenud. No-noh, ära sa hüppa nüüd enam ühtegi! Näed, et mul ametiraha kaelas ja *(Kaarlit tähendades)* tunnistaja ka kaasas.

Jaak:

Mõruda muigega. Ei tea, mis sel vallavanema-härral siis tähtsat, et kohe ametiraha ja tunnistajaga? . . .

Märt:

Küll on ikka tähtsat kah! *Prilli ninale seades ja pliiatsit otsides.* Et sa enam Vidriku peremees ei ole, vaid et Vidriku ühes Ala-Vidrikuga nüüd Laupa kõrtsimehele kuulub, seda sa muidugi tead?

Jaak:

Pilkavalt. Jah, seda ma tean, aus vallavalitsus.

Märt:

Kelle toon nüüd kuidagi veidralt ametlik. Siis on hästi! Täna tuli vallavalitsusele krepostist selle kohta kiri ja täna õhtul lüüakse vastavad kuulutused vallamaja, kõrtsi ja kiriku posti selle kohta üles.

Jaak:

Misjaoks?

Märt:

See pole sinu asi. *Uhkesti rinnale koputades.* Vallavanema korraldus!

Jaak:

Ja seda tulidki mulle ütlema?

Märt:

Ei. Sinu jaoks on mul veel midagi krõbedamat tagavaraks. *Võtab Kaarlilt valla kirjade väljaandmise raamatu ja ulatab selle ühes pliiatsiga Jaagu poole.* Näed, siia raamatusse kirjutad nime ja siis saad võlakirja taariuselt.

Jaak:

Teeskleb nagu poleks mõistnud. Kellelt?

Märt:

Rõhutades. Taariuselt!

Kaarel:

Sosistab Märdile. Notaariuselt!

Märt:

Temale. Nojah, ma ju ütlesin, et nood-taariuselt. *Jaagule.* Saad võlakirja nood-taariuselt.

Jaak:

Mis võlakirja?! *Seab kähku prillid ninale.*

Märt:

Küll saad kohe teada. Kirjuta aga nimi raamatusse.

Jaak:

Nime kirjutades, mõnitavalt: Või siis vallavanema-härra kohe ise nüüd hakanud kirju

valda mööda laiali vedama, vanasti tegi seda ikka külakubjas.

Märt:

Salvates. Noh, kui „parun“ pankrotis, siis võib ka vallavanem seda rõõmu endale ikka lubada, et ühe võlakirja kohe isiklikult veel temale nina alla torkab. *Ulatab Jaagule kirja.*

Jaak:

Kirja avades. Aga, kulla mees, kust sa siis seda nii kindlasti tead, et see on just võlakiri?

Märt:

Väga suureliselt. Toh-oh, kurat säh! Mees, kes kolmandat aega vallavanem, ei tea, mida tähendab sihuke punaste pitsatitega kiri taariuselt?! Kurrask! Juba pitsateist tunnen ära, et see on võlakiri! *Kaarlile tasa.* Just sihuke kiri tuli taariuselt läinud aastal ka ju Ala-Vidriku omale, enne kui selle talu maha müüdi. — *Jaagule.* Mind sa juba petta ei saa!

Jaak:

Kirja läbi uurinud. Seekord vist natuke ikka sain?

Märt:

Mis asja?!

Jaak:

Eks petta ikka.

Märt:

Ära sa plärise seal midagi! Küll ma tean! *Toonitades.* Just samasugune punaste pitsatitega võlakiri tuli ka Ala-Vidriku omale, enne kui ta oma taluga pantrotti läks.

Jaak:

Ala-Vidriku omale võis ju notarilt küll võlakiri tulla, aga eks sa kuula, mis notari-härra mulle kirjutab.

Märt:

Noh?!

Jaak:

Loeb kirja, tähtsalt ja selgelt: Väga lugupeetud peremees Jaak Jaagu poeg Vidrik, Laupa, Vidrikul. — Käesolevaga teatame Teile, et Murumäe mõisa omaniku ja pärishärra von Lesserti voliniku poolt on Teie Murumäe ostu-müügilepingule nüüd alla kirjutatud ja Teie kontraht seega lõplikult valmis. 1. augustist s. a. kuulub Murumäe mõis nüüd Teile ja võite sinna sisse kolida. — Kontrahile palume järele ilmuda meie kontorisse isiklikult. — Von Hasenjäger, notar.

Kaarel ja teised:

On juhmid.

Märt:

Esimesena toibudes. Mis, kurat, see siis tähendab?

Jaak:

See tähendab, et Vidriku Jaak on nüüd päris tõeline parun — ta ostis Murumäe mõisa!

Märt:

Murumäe mõisa?!

Jaak:

Murumäe mõisa! *Pöörab uhke liigutusega Märdile ja Kaarlile selja, tuleb pisut ettepoole ja hakkab uuesti kirja silmitsema.*

Leena ja Kustas:

Kes peagu ammuli suuga Jaagu ja Märdi stseeni jälgisid, hakkavad nüüd omavahel midagi sosistama.

Kaarel:

Pausi järele Märdile poole häälega: Kas sa usud, et *(viipab Jaagu suunas)* ajab ikka õiget juttu või?

Märt:

Kukalt kratsides. Kurat sa tead, mis siin õige või mis vale! Sihuke tõbras vigureid täis nagu mustlase setukas!

Liisi:

Tuli roobasteed õueväravasse ja, Märdi viimaseid sõnu kuulnud, hästi lõbusalt: Tere! Ei tea, keda see vallavanema-härra nii kurjasti kirub?!

Märt:

Järsku ja pahaselt: Ei tea, mis see Tiltsi Liisi siin's nüüd tillerdab? Tuli vaatama või, kas „paruni“ pojale need „vastavad värgid“ jälle külge keeratud?! *Irvitades.* Eks teda seal linnas ikka praavitatud küll, äh-äh-äh!

Liisi:

Ei pannud Märti enam tähelegi, tuli õue, andis Leenale ja Kustasele teretamiseks kätt ja pöörab nüüd Jaagu poole: Tere, peremees! Tõin teie lehe vallamajast ära. *Ulatab Jaagule ajalehe.* Kirjutaja ütles, et vallavanem *(tähendab Märti)* võtnud teie kirja kaasa, aga lehe unustanud maha.

Jaak:

Aitäh!

Liisi:

Lehes teist täna maailmatu pikk lugu.

Jaak:

Minust?!

Liisi:

Teist neh. Isegi teie pilt on lehes.

Kõik:

Teritavad kõrvu.

Jaak:

Arevuses, sorib lehte — aga käsi väriseb ja silm ei taha kuidagi otsitavat leida.

Liisi:

Püüab näidata. Vaadake, siin kolmandal küljel.

Jaak:

Leiab otsitud artikli ja püüab seda lugeda, siis hetke pärast Liisile: Lugege juba teie, teil silm selgem!

Liisi:

Võtab Jaagult lehe ja loeb hingestunult, vaimustusega: „Mõis eestlase käes — Väsimatu visaduse ja julgusega on eesti põllumees asunud tagasi võitma oma isamaa pinda, mida eesti rahvas kord haris ja mis aastasadade eest vägivallaga temalt ära kisti. Tänases lehes toome oma lugejaile mehe pildi, kes oli üks esimestest, kes oma isade maamulla pärast mõisnikkudega astus võistlusse. Selle mehe nimi on Jaak Jaagu poeg Vidrik, rahvasuus „Vidriku parun", 62 a. vana, kuid tugev kui tüvi ja kange nagu Kalev. Raudne tahtmine ja väsimatu visadus on seda meest taga kihutanud kogu ta elu. Ikka ja ikka jälle on ta neile järele püüdnud, kes temast „soo" ja „seisuse" poolest on „suuremad" ning „paremad". Mõisnikud koolitavad lapsi, Vidriku Jaak tegi sedasama. Mõisnikud parandavad maid, torutavad põlde, muretsevad paremaid põllutööriistu ja masinaid — ärge arvake, et Vidriku peremees selleski neist on maha jäänud. Ei, tema tegi sedasama. — Ja lõpuks on see kange mees nüüd näidanud se-

dagi, et eesti talumehest võib saada ka mõisnik ise. Nimelt on Jaak Vidrik ostnud endale pärisomanduseks Murumäe rüütlimõisa ja 1. augustist alates käsutab meie väikese kodumaa ilusaimat ja viljaandvaimat mõisat nüüd eesti mees, kelle rinnas tuksub julge eesti süda..." *Lugemist katkestades Jaagule:* Nüüd tuleb maailmatu pikk lugu sellest, kuidas teie noorestpärast kord Laupa paruni koera jalaga lõite ja kuidas Laupa noorparun teile seekord rusikaga näkku virutas. — Aga edasi: *(loeb jälle)* „See „kuradi mats-molkus" ja „sandilontrus" on nüüd au- ja lugupidamisväärselt näidanud, et eesti mees on tugev ega jää ühe parunikese närusest rusikahoobist veel pikali. Olgu Vidriku Jaagu mehine mehetüüp meile eeskujuks ja olgu tema teod meile õhutuseks ja julgustuseks — et meie kõikide kohus on tagasi võita jälle eestlaste kätte meie püha kodumaa pinda, mis kord aastasadade eest meie esivanemailt ära rööviti. Värskele eesti mõisnikule aga kõige ilusamat tulevikku ta uues kodus!" *Ulatab lehe Jaagule.*

Märt:

Liisile vaadates. Näe tõbrast, kui hästi teine lugema õppinud!

Jaak:

Kellele kuulates ja Liisit järjest lugupidavamalt jälgides pisarad silma kippusid, nagu Leenalegi, nüüd kui unest ärgates: Noh, Mõimaru Kaarel, nüüd saavad Laupa parun ja pastorihärra Wackergi lõpuks ometi teada, milleks Vidriku Jaagule oli vaja nii palju maad!

Liisi:

Ikka rõõmsalt. Just, just! Las' kiristavad nüüd hambaid!

Märt:

Kes lehelugemist vaikselt ja löödult pealt kuulas, nüüd järsult ja meelepahaga Liisile: Nojah, ei tea, mis siis sina, sirts, siin sellepärast piuksud! Ega's siis sina, ritsikas, nüüd ikka enam Kustasele kõlba!

Liisi:

Naljatades. Ega tea, ehk kõlban ka.

Märt:

Ei kõlba! Vidrikule oleks sust, kitsejäljest, ehk veel kuidagi jatkunud, Murumäe mõisnikule on aga ikka vaja paksemat pära. *Ühes Kaarliga roobasteed ära.*

Liisi:

Naerdes. Noh, on sel Lõmpsi Märdil ikka lõuad!

Leena:

Mis nüüd temast rääkida! *Hakkab midagi tasa Liisiga kõnelema.*

Jaak:

Teeb mõtteis mõned käigud ja siis Leenale: Kuule, Leena, sa kutsu õige Tiltsi Liisi natukeseks tuppa, mul siin Kustasega väike jutt veel maha rääkida.

Liisi:

Ma tahtsin hakata kohe minema . . .

Leena:

Teda kätt pidi ukse poole sikutades. Pole sul nii kiiret midagi, tule aga natukeseks jalgu puhkama . . . *Liisit käest kinni võttes temaga ära majja.*

Jaak:

Teeb veel paar käiku ja siis: Kustas!

Kustas:

Noh?

Jaak:

Tule siia!

Kustas:

Tuleb lähemale. Mis on?

Jaak:

Pausi järele. Sa mõtled siis ikka Tiltsi poole või?

Kustas:

Ega ole mujale mõtelnud küll.

Jaak:

Ei tea, miks sa siis just seda Liisit?

Kustas:

Tea päris isegi seda, aga . . .

J a a k:

Ammu sa's rääkisid ta'ga juba?

K u s t a s:

Ega ole veel just rääkinudki . . . Mõnikord sekka nagu naljaks natuke lobisenud...

J a a k:

Kust sa's tead, et ta sind tahabki?

K u s t a s:

Mis tal's ikka . . . Või tal seal koduski see olemine Jumal teab mis . . .

J a a k:

Mõtleb hetke ja siis: Nojah, eks sa võtad ju naise endale — tead ise . . . Ja peaasi: ma nägin — sel tüdrukul on tuld! Pane aga siis hobune kähku ette ja tõmba pühapäevariided selga!

K u s t a s:

Ei taipa.

J a a k:

Mis seal's enam viivitada? Võtame Liisi rattaile, sõidame Tiltsile ja räägime asjad klaariks. Täna laupäeva õhtu — eks see sobi kosjasõiduks samuti nagu neljapäevgi.

K u s t a s:

Ei tea, kas nõnda ruttu läheb . . .

Jaak:

Kuule nüüd veel asja ... Minul pani vana õhtul ruuna ree ette, hommikuks olid asjad korras ja lõunaks juba kirikumäel käidud. Sinul aga juba aastaid aru peetud ja kaalutud...

. Kustas:

Eks ta ole ikka natuke nagu järsku või ...

Jaak:

Pole midagi, mine aga pane täkk kähku vankri ette ja sõit lahti ... *Lükkab Kustast veidi värava poole, siis läbi akna Leenale:* Memm, tule natukeseks siia!

Leena:

Ilmub maja uksele. Mis on?

Jaak:

Kuule, eit, me Kustasega jõudsime siin otsusele, et täna sõidame Tiltsi Liisile kosja. Tema on peigmees ja mina isamees. Mis sina arvad?

Leena:

Rõõmust peagu pisarad silmas. Heldeke, mis minul's arvata?! Jumala õnnistus kõigile, ei minul muud midagi!

Jaak:

Kustasele. Noh, mis sa's nüüd veel vahid, mine ja pane hobune ette.

Kustas:

Ära.

Jaak:

Leenale. Eks sa mine siis jälle tuppa tagasi ja katsu ka miniale natuke asjast kõnelda. Ütle, et ta võiks sõita Tiltsile ühes meiega, siis tal poleks jala minekut.

Leena:

Noh muidugi, misjaoks ta siis nüüd veel jala hakkab minema . . . *Kähku majja.*

Jaak:

On üksi jäädes hetke mõtteis, siis avab lehe ja loeb uuesti: „Olgu Vidriku Jaagu mehine mehetüüp meile eeskujuks ja olgu tema teod meile õhutuseks ja julgustuseks . . .“

Eesriie.

Näidendi ettekandmise loa annab A. Tammann (aadress: Tallinn, Raadio Ringhääling). Maa-näitelavadel tuleb maksta iga ettekande eest autori tasu 5 krooni, linna-teaatritel kokkuleppel romaani autoriga.